

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเจตคตินั้นมีมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มของจิตวิทยาสังคม และเป็นมโนทัศน์หนึ่งที่ได้ได้รับความสนใจจากนักจิตวิทยาสังคมเป็นจำนวนมากในทุกยุคทุกสมัย ดังนั้นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายต่อหลายท่าน ได้พยายามให้นิยามของคำว่า “เจตคติ” ในรูปแบบต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ คำนิยามของเจตคติมีมากมายซึ่งแล้วแต่นักการศึกษาจะยึดสิ่งใดเป็นเกณฑ์ในการนิยาม ดังนั้นในการศึกษาการเปรียบเทียบค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทที่มีรูปแบบการตอบต่างกันในผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสาร วารสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ มาตรวัดเจตคติ มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมโนทัศน์เกี่ยวกับครู ตามลำดับดังนี้

มาตรวัดเจตคติ

1. ความหมายของเจตคติ

ได้มีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายของเจตคติไว้ต่าง ๆ ดังนี้

พิชบาย (Fishbien, 1967 : 3) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง สภาพความพร้อมของสมอง การจัดมวลประสาทการณื อิทธิพลภายนอก หรือภายใน ที่มีต่อบุคคลในการตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต่อสภาวะการณืที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ

ออลพอร์ท (Allport, 1967 : 3) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่าเป็นสภาวะความพร้อมทางด้านจิตใจอันเกิดขึ้นจากประสพการณื สภาวะความพร้อมนี้จะเป็แรงกำหนดทิศทางการปฏิบัติที่มีต่อบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้อง การสร้างเจตคติให้แก่เด็กนั้นการเรียนช่วยได้มาก เพราะเจตคติของเด็กได้มาจากประสพการณืต่าง ๆ และเมื่อสถานการณืต่าง ๆ ได้รับความสำเร็จ เจตคติจะค่อย ๆ ก่อตัวขึ้น

แทรนดิส (Traindis, 1971 : 5) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่าเป็นความโน้มเอียงที่ ฝังแน่นในความคิดและความรู้สึก ในทางบวกหรือทางลบที่มีต่อสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะเจตคติประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 2 อย่าง คือ ความรู้ความเข้าใจและอารมณ์

ครุซ (Cruze, 1972 : 187) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกเอนเอียงทางจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ที่คนเราได้รับและเจตคติเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ

กู๊ด (Good, 1973 : 48) ได้นิยามว่า เจตคติ คือ ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจเป็นการสนับสนุนหรือต่อต้านต่อเหตุการณ์ ต่อบุคคล หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

อนาสตาซี (Anastasi, 1988 : 584) ได้กล่าวถึงเจตคติว่า เป็นความโน้มเอียงที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่กำหนดให้ เป็นพวกที่ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่าง ๆ เป็นการตอบสนองอย่างสม่ำเสมอ

ฮิลการ์ด (Hilgard, 1962 : 285) ได้ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง พฤติกรรมหรือความรู้สึกครั้งแรกที่มีต่อสิ่งของ แนวความคิด หรือสถานการณ์ใด ๆ ในทางเข้าหาหรือหนีออกห่างและเป็นความพร้อมที่จะตอบสนองในทางเอนเอียงไปในลักษณะเดิมเมื่อได้พบกับสิ่งนั้นอีก

ลิวน์ สายยศ (2530 : 2) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกความเชื่อหรือศรัทธาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งนั้นได้

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2538 : 106) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกของบุคคลต่าง ๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่าง ๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งซึ่งอาจเป็นไปได้ในทางสนับสนุนหรือทางต่อต้านก็ได้

จากความหมายของเจตคติที่กล่าวมาแล้วพอสรุปได้ว่า เจตคติหมายถึงความโน้มเอียงของบุคคลอันเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเป็นบุคคล วัตถุ เหตุการณ์ในลักษณะสนับสนุนหรือต่อต้านสังคม เจตคติเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง แต่สามารถสรุปพาดพิงได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกและเป็นพฤติกรรมที่มีความคงที่

2. ทฤษฎีเจตคติ

ทฤษฎีเจตคติที่นักจิตวิทยาสังคมใช้ศึกษาเจตคติของบุคคลมีอยู่หลายทฤษฎี ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ (คักดี สุนทรเสถณี, 2531 : 8-15)

1) ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการให้แรงเสริม (Conditioning and Reinforcement Theories) เป็นทฤษฎีเจตคติที่ใช้หลักการเรียนรู้ที่มีเงื่อนไขและแรงเสริมกำลัง คือจะให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งใด ก็นำสิ่งนั้นมาเป็นเงื่อนไข หรือนำไปเกี่ยวโยง (Associate) กับอีกสิ่งหนึ่งที่ชอบ หรือสิ่งที่เขามีเจตคติที่ดีอยู่ก่อนแล้ว เขาจะเชื่อมโยงของสองสิ่งดังกล่าว และจะชอบในสิ่งที่เป็นเงื่อนไขนั้นด้วย

หลักการดังกล่าวเป็นหลักการเรียนรู้ที่มีเงื่อนไขซึ่งเป็นทฤษฎีของพافلอฟ (Pavlov, 1849 อ้างถึงใน คักดี สุนทรเสถณี, 2531 : 8)

การเกิดเจตคติตามแนวทฤษฎีนี้มี 3 วิธี คือ

1.1) วิธีสร้างเจตคติแบบสัมพันธ์ (Association) คือ แบบเชื่อมโยงสิ่งเร้าตั้งแต่สองตัวขึ้นไปแบบของพافلอฟ (Pavlov) โดยทั่วไปในชีวิตประจำวันของเราได้รับการเรียนรู้ประเภทนี้มาก เช่น การโฆษณา การค้าขาย เป็นต้น

1.2) วิธีให้แรงเสริม (Reinforcement) เป็นหลักการของสกินเนอร์ (Skinner) คือ เมื่อจะให้บุคคลเกิดเจตคติอย่างใดอย่างหนึ่งก็โดยการให้รางวัล คำชมเชย พฤติกรรมใดที่ได้รับรางวัล บุคคลนั้นก็จะประพฤติเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีคนชม เราก็ชมตัวเอง ภูมิใจตัวเอง (Self reinforcement) ซึ่งทำให้เจตคติคงอยู่ตลอดไป

การติชม (Verbal Reinforcement) เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการซึ่งจะทำให้เปลี่ยนแปลงเจตคติได้ การเปลี่ยนแปลงเจตคติของคน มี 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติอย่างผิวเผิน คือ ความคิดกับการกระทำไม่ สอดคล้องกัน ความคิดหรือเจตคติอย่างหนึ่ง การกระทำอีกอย่างหนึ่ง เป็นการปฏิบัติตามไปโดยความรู้สึก ไม่เห็นดีเห็นงามด้วย เพราะกลัวว่าจะเสียผลประโยชน์ไปอย่างหนึ่ง

ลักษณะที่สอง เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิด ความเชื่อ และการกระทำไปทั้งหมด เป็นการยอมรับสิ่งต่าง ๆ ด้วยจิตใจ ด้วยความจริงใจ

1.3) เจตคติเกิดจากการเลียนแบบ (Imitation a Model) คือ คนอื่นมีเจตคติอย่างไรเราก็มีเจตคติอย่างเขาบ้าง พ่อ แม่ เพื่อนและครู เป็นตัวแบบที่สำคัญที่เด็กจะเลียนแบบเจตคติต่อสิ่งต่าง ๆ ตามตัวแบบนั้น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของตัวแบบกับกรรมของเจตคตินั้น ๆ เช่น พ่อ-แม่ นับถือศาสนาพุทธ ลูกจะมีเจตคติที่ดีต่อศาสนาพุทธ และยอมรับนับถือศาสนาพุทธด้วย

2) ทฤษฎีเครื่องล่อใจ (Incentive Theories) ทฤษฎีนี้ยึดหลักที่ว่า คนเราจะมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งใดเราต้องเชื่อแล้วว่า สิ่งนั้นจะมีประโยชน์หรือสร้างความพอใจแก่เรา หน้าที่ของเจตคติตามทฤษฎีนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

2.1) เจตคติช่วยเป็นเครื่องมือทำให้เราไปถึงจุดมุ่งหมายและช่วยในการปรับตัว (Instrumental and Adjecive Function) การที่คนเราจะมีเจตคติต่อสิ่งใดทางใดก็เพราะว่าสิ่งนั้นจะนำเราไปยังจุดมุ่งหมายบางอย่างได้ ถ้าบรรลุถึงจุดมุ่งหมายเราก็มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อจุดมุ่งหมายของเรา เราก็จะมีเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

เจตคติทำให้เราปรับตัวเข้ากับสังคมได้ โดยทั่วไปเจตคติของแต่ละบุคคลที่มีต่อการปรับตัวจะขึ้นอยู่กับความรู้ในปัจจุบันและอดีตของแต่ละบุคคล เช่น สิ่งที่เราคาดว่าจะเป็นประโยชน์เราก็ปรับตัวเข้าหาสิ่งนั้น สิ่งใดที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อเรา เราก็ปรับตัวออกห่างหรือหนีสิ่งนั้น

2.2) เจตคติช่วยป้องกันตัวเราเองได้ (Self-defensive Function) เจตคติในบางเรื่องจะช่วยป้องกันตัวเราเองได้ คือ เราเชื่อในบางสิ่งบางอย่างแบบบิดเบือนซึ่งจะทำให้เราสบายใจขึ้น เพื่อเป็นการรักษาภาพพจน์ของตัวเอง จะทำให้เราเห็นภาพพจน์ในทางที่ดีของเรา ทำให้เราสบายใจ และลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาของตัวเองได้ คนเรามักจะหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่างซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเรา

2.3) เจตคติช่วยให้เราได้แสดงออกทางด้านพฤติกรรมด้านต่าง ๆ (Self-expressive Function) เรามีความคิดอย่างไรหรือมีค่านิยมอย่างไร เราก็พยายามที่จะมีเจตคติต่อสิ่งต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความคิดหรือค่านิยมของเราด้วย เพื่อให้เรามีลักษณะตามที่เราคิดว่าเราเป็นเช่นนั้น

2.4) เจตคติช่วยทำหน้าที่ให้เกิดความรู้ (Knowledge Function) คนเราจะอยู่ในโลกได้จะต้องมีความรอบรู้พอควรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ เราจะต้องสามารถคาดคะเนได้ว่า สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นอย่างไร เราสามารถคิดและแก้ปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้ สามารถทำนายสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เพื่อไม่ให้เราเกิดความสับสน

3) ทฤษฎีการสอดคล้องของการรู้ (Cognitive Consistency Approach) เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด หรือการรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้เกิดความรู้หลาย ๆ ด้านหรือมีส่วนประกอบของการรู้ (Cognitive element) หลายอย่าง รู้ในทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าเรารู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดีมากกว่าในทางที่ไม่ดี ก็เกิดความสอดคล้องของการรู้ขึ้น ทำให้เราเกิดเจตคติที่ดีในสิ่งนั้น หรือถ้าเรารู้ในทางที่ไม่ดีมากกว่าในทางที่ดีก็จะเกิดความไม่สอดคล้องของการรับรู้ ทำให้เรามีเจตคติที่ไม่ดีหรือไม่ชอบสิ่งนั้นและเมื่อเรารู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดีหรือไม่ดีพอ ๆ กัน จะทำให้เราเกิดความขัดแย้งของการรู้ขึ้น เรียกว่าเกิดความไม่สอดคล้องของการรู้ขึ้น (Cognitive Dissonance) ดังนั้น เราจะต้องรู้ในทางที่ดีให้มากกว่าในทางที่ไม่ดีเราจึงจะมีเจตคติในทางที่ดีมากกว่า ทฤษฎีสอดคล้องของการเรียนรู้ แบ่งออกเป็นทฤษฎีย่อย ๆ 3 ทฤษฎี ได้ดังนี้

3.1) ทฤษฎีความสมดุลของไฮเดอร์ (Heider's Balance Theory) ไฮเดอร์ได้คิดทฤษฎีนี้ขึ้น บางครั้งเรียกทฤษฎีนี้ว่า Heider's P-O-X Formulation หรือ Heider's Three Elements System ทฤษฎีนี้กล่าวถึง 3 สิ่ง คือ (Heider, 1946 : 102-112)

P หมายถึง บุคคลคนหนึ่ง (อาจเป็นตัวเรา)

O หมายถึง บุคคลอีกคนหนึ่ง (อาจเป็นเพื่อนเรา)

X หมายถึง วัตถุหรือสิ่งของ (อาจเป็นภาพยนตร์จีน)

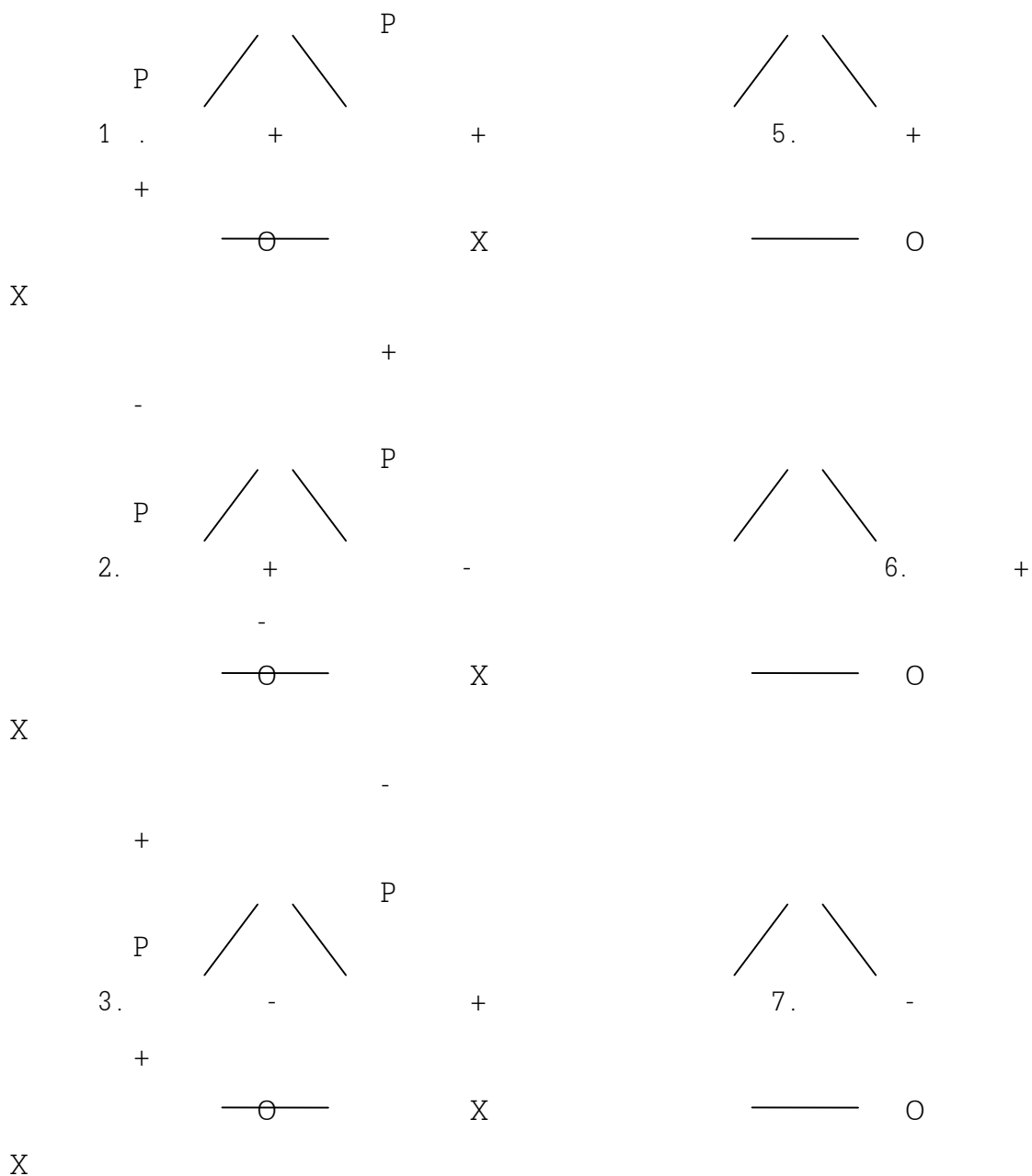
ความสัมพันธ์ระหว่าง P-O-X จะสมดุลหรือไม่สมดุลขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ว่าเป็นไปทางใด อาจจะเป็นทางบวก (+) หรือทางลบ (-) ดังภาพประกอบ 1

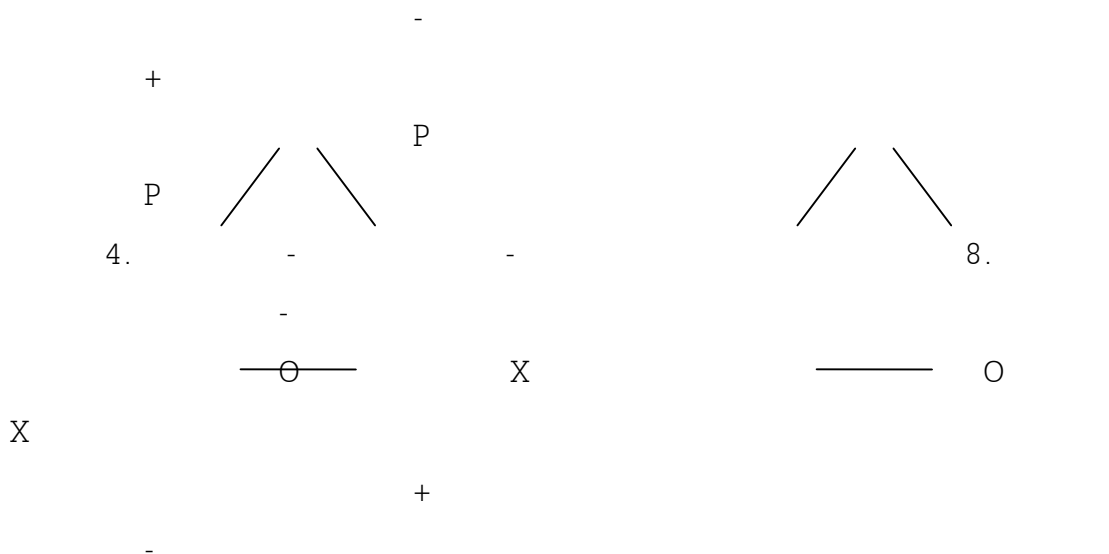
ในที่นี้ เครื่องหมาย + หมายถึง ชอบ

เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ชอบ

ภาวะสมดุล (Balanced States)

ภาวะไม่สมดุล (Unbalanced States)

ภาพประกอบ 1 ภาพความสมดุลและไม่สมดุลของทฤษฎี P-O-X

ที่มา : คักดี สุทรเสถียร, 2531 : 13-14

ตัวอย่าง จากภาพ P-O-X .3 จะเห็นว่า P ชอบ X และไม่ชอบ O แต่ O ไม่ชอบ X ในกรณีนี้จะเกิดความสมดุลขึ้น เพราะว่า P จะพอใจในสิ่งที่ตนชอบ และจะพอใจเมื่อเห็นบุคคลที่ตนไม่ชอบ ไม่ชอบในสิ่งเดียวกับสิ่งที่ตนชอบ คือ เราพอใจที่คนที่เราเกลียดไม่มีอะไรเหมือนกับเรา ในกรณีนี้ P ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะเกิดภาวะสมดุล

ตัวอย่าง จากภาพ P-O-X .7 จะเห็นว่า P ชอบ X และไม่ชอบ O แต่ O ชอบ X ในกรณีนี้จะเกิดความไม่สมดุลขึ้น เพราะว่า P จะพอใจในสิ่งที่ตนชอบและไม่พอใจเมื่อบุคคลที่ตนไม่ชอบมาชอบในสิ่งเดียวกับสิ่งที่ตนเองชอบ คือ เราไม่อยากให้คนที่เราเกลียดมาทำอะไรเหมือนกับเรา ในกรณีนี้ P จะเกิดความขัดแย้งหรือเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดภาวะสมดุล โดยการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อ X คือ ไม่ชอบ X แทน ซึ่งจะกลายเป็น P-O-X .4 ไป และเกิดภาวะสมดุล

3.2) ทฤษฎีความคล้องจองของออสกูต (Osgood ' s Congruity Theory) ออสกูตสนใจเรื่องของแหล่งข่าวสารสามารถเกิด หรือทำให้เปลี่ยนแปลงเจตคติได้ ผู้รับข่าวสารจะประเมินค่าจากแหล่งข่าวสารและจะยอมรับ (Accept) ข่าวสารนั้นแตกต่างกัน

ออสกู๊ด (Osgood) กล่าวว่า “ข้อความเดียวกัน ถ้าคนพูดมีสองคน เราจะเชื่อไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเจตคติที่เรามีต่อสองคนนั้นมากกว่าว่ามีเจตคติในทางบวกหรือทางลบ” (Osgood, 1953 อ้างถึงใน คัทตี้ สุนทรเสถียร, 2531 : 15)

3.3) ทฤษฎีการไม่สอดคล้องของการรู้ของเฟสติงเกอร์ (Festinger's Theory of Cognitive Dissonance) ทฤษฎีนี้สร้างขึ้นโดย เฟสติงเกอร์ (Festinger, 1957) ได้แนวความคิดมาจากที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถทนต่อความขัดแย้ง หรือความไม่สอดคล้องกันได้ มนุษย์จึงจำเป็นที่จะต้องลดความขัดแย้งนั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงเจตคติ Festinger กล่าวว่า “ถ้าเจตคติไม่สอดคล้องกับการกระทำแล้ว เจตคติต่อสิ่งนั้นจะเปลี่ยนไป” ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึกกับการกระทำที่ไม่สอดคล้องกัน จึงต้องเปลี่ยนเจตคติต่อสิ่งนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับการกระทำ ความขัดแย้งจะได้ไม่เกิดขึ้น

4) ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (A Theory of Reasoned Action) พัฒนาขึ้นมาโดยมาร์ติน ฟิชบายน์ (Martin Fishbien, 1961 อ้างถึงใน ธีระพร อุวรรณโณ, 2535 : 480-484) เมื่อครั้งที่เขาได้ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกทางจิตวิทยาสังคม ภายหลัง ไอเช็ก ไอเซ็น (Icek Ajzen) เข้ามาร่วมงานด้วยและร่วมกันเสนอข้อเขียนและงานวิจัยหลายเรื่อง ฟิชบายน์และ ไอเซ็น (1980) สร้างทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจ อธิบายและทำนายพฤติกรรมที่บุคคลมีแนวโน้มจะคิดไตร่ตรองก่อนการกระทำ เช่น พฤติกรรมการเลือกสาขาวิชาที่จะศึกษาต่อ พฤติกรรมการเลือกอาชีพ และพฤติกรรมการเลือกตั้ง

ทฤษฎีนี้มีข้อสมมติ (Assumption) 2 ข้อ คือ

- 1) มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและใช้ข้อมูลของตนมืออย่างเป็นระบบ
- 2) มนุษย์พิจารณาผลที่อาจเกิดจากการกระทำของตนก่อนตัดสินใจลงมือทำหรือไม่ทำพฤติกรรมหนึ่ง ๆ

ใจความของทฤษฎีโดยสังเขป

1) พฤติกรรม (ย่อว่า B) ส่วนมากของบุคคลอยู่ภายใต้การควบคุมโดยเจตนาเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เจตนา (ย่อว่า I) ของเขาที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้น

2) เจตนาเชิงพฤติกรรมได้รับอิทธิพลจากตัวกำหนด 2 ตัว คือ

2.1) เจตนาต่อพฤติกรรม (ย่อว่า A_B) เป็นปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง การประเมินทางบวก - ลบ ของบุคคลต่อการที่เขาได้ทำพฤติกรรมนั้น

A_B ได้รับอิทธิพลจากหรือถูกกำหนดโดยผลรวมของผลคุณระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรม (Behavioral Beliefs ย่อว่า b_j) และการประเมินผลกรรม (Evaluation of

Consequences ย่อว่า e_i) เขียนเป็นสมการได้ว่า $A_B = f\left[\sum_{i=1}^n b_i e_i\right]$ เมื่อ n คือ จำนวนความเชื่อเกี่ยวกับผลกระทบ

2.2) การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Subjection Norm ย่อว่า SN) เป็นการประมาณของบุคคลว่าตนจะมีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมากน้อยเพียงไร และจัดเป็นปัจจัยทางสังคมกลุ่มอ้างอิง หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อตัวเขา เช่น กลุ่มอ้างอิงของนักเรียนอาจจะเป็น พ่อ แม่ ครู เป็นต้น

SN ถูกกำหนดโดย ผลรวมของผลคูณระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับบรรทัดฐานของกลุ่มอ้างอิงต่อการกระทำของตน (Normative Beliefs ย่อว่า NB) ซึ่งหมายถึงความเชื่อที่ว่าแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคนอ้างอิงประสงค์จะให้ตนทำหรือไม่ทำพฤติกรรม B กับแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Motivation to Comply ย่อว่า MC) เขียนเป็นสมการได้ว่า

$$SN = f\left[\sum_{j=1}^m NB_j SN_j\right] \quad \text{เมื่อ } m \text{ คือ จำนวนแหล่งอ้างอิง}$$

3) จากข้อ 1) และ 2) สามารถเขียนเป็นสมการได้ว่า

$B \sim I = f[A_B \times \beta_1 + SN \times \beta_2]$ เมื่อ β_1 และ β_2 เป็นน้ำหนักมาตรฐานที่ได้จากการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

4) อิทธิพลของเจตคติต่อพฤติกรรมและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงต่อเจตนาเชิงพฤติกรรม (ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอีกทอดหนึ่ง) อาจแตกต่างกันไปได้เป็น 3 กรณีหลัก คือ

4.1) เจตคติต่อพฤติกรรมมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมมากกว่าการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง เช่น การวิจัยของถาวร แซ่ตั้ง (2529 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การทำนายพฤติกรรมการเลือกสมัครสอบเข้าเรียนต่อคณะวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานคร พบว่าในกลุ่มนักเรียนที่เลือกสมัครเข้าศึกษาต่อในคณะวิทยาศาสตร์เจตคติต่อพฤติกรรมมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมมากกว่าการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง

4.2) การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมมากกว่าเจตคติต่อพฤติกรรม เช่น การวิจัยของถาวร แซ่ตั้ง (2529 : บทคัดย่อ) เช่นกัน ที่พบว่า ในหมู่นักเรียนที่ไม่เลือกสมัครเข้าศึกษาต่อในคณะวิทยาศาสตร์การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมมากกว่าเจตคติต่อพฤติกรรม

4.3) เจตคติต่อพฤติกรรมกับการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมีอิทธิพลใกล้เคียงกันต่อเจตนาเชิงพฤติกรรม เช่น อัจฉราพร สุวรรณชล (2529 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การทำนายและการทำความเข้าใจเจตนาและพฤติกรรมการให้หมบุตรของมารดาและศึกษาทั้งการให้หมบุตร ในส่วนของการ

วิเคราะห์ A_B SN และ I ได้นำคำตอบต่อการให้หม่มารดาบด้วยการให้หม่มขาดแล้วเรียกว่าชนิดของการให้หม่มบุตร พบว่า ในหม่มมารดาที่เคยให้หม่มบุตรมาก่อนทั้ง A_B และ SN มีอิทธิพลต่อ I ในระดับใกล้เคียงกัน

5) ตัวแปรภายนอก เช่น ตัวแปรชีวสังคม เป็นต้นว่า เพศ อายุ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ศาสนา และระดับการศึกษา ตัวแปรเจตคติต่อที่หมาย เป็นต้นว่า เจตคติต่อบุคคล หรือเจตคติต่อสถาบัน และตัวแปรลักษณะบุคลิกภาพ เป็นต้นว่า การเก็บตัวเปิดเผย หรืออำนาจนิยม จะมีอิทธิพลต่อเจตนาเชิงพฤติกรรมก็ต่อเมื่อมีอิทธิพลผ่านความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรม การประเมินผลกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับทรศนะของกลุ่มอ้างอิงต่อการกระทำของตน แรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง หรือนำหนักของอิทธิพลของเจตคติต่อพฤติกรรม (β_1) และอิทธิพลของการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (β_2) ต่อเจตนาเชิงพฤติกรรม

6) การกำหนดพฤติกรรมที่จะศึกษา จำเป็นต้องกำหนดโดยคำนึงถึง

6.1) การกระทำ (Action) จะต้องกำหนดว่าเป็นการกระทำอย่างเดี่ยว เช่น การเลือกสิ่งหนึ่งจากหลายสิ่งหรือการวิ่ง หรือเป็นกลุ่มการกระทำ เช่น การออกกำลังกาย ซึ่งประกอบด้วยการกระทำย่อย ๆ หลายการกระทำ เป็นต้นว่า การวิ่ง การกระโดดเชือก หรือการเล่นฟุตบอล

6.2) เป้าหมาย (Target) หมายถึง เป้าหมายของการกระทำ เช่น การเลือกคณะวิทยาศาสตร์

6.3) เวลา (Time) หมายถึงเวลาที่พฤติกรรมที่เราสนใจศึกษาจะเกิดขึ้น เช่น ปีการศึกษา 2541

6.4) บริบท (Context) หมายถึงสถานการณ์หรือสถานที่ที่พฤติกรรมที่เราสนใจศึกษาจะเกิดขึ้น เช่น ในการสมัครสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ

การกำหนดพฤติกรรมที่จะศึกษานี้ สามารถกำหนดให้มีความจำเพาะได้ตามที่เราสนใจจะศึกษา เมื่อกำหนดพฤติกรรมแล้ว การวัดตัวแปรหลายตัวในทฤษฎีจะต้องวัดในระดับความจำเพาะให้สอดคล้องกับที่กำหนดในพฤติกรรม ตัวแปรเหล่านี้คือ เจตนาเชิงพฤติกรรม เจตคติต่อพฤติกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรม การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงและความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง

3. ลักษณะของเจตคติ

จากนิยามของเจตคติที่นักจิตวิทยา และนักการศึกษาให้ไว้ พบว่าเจตคติมีลักษณะที่สำคัญร่วมกันหลายประการ คือ (ปราณี ทองคำ, 2539 :146-147)

1) เจตคติมีที่หมาย (Attitude Object) ซึ่งได้แก่สิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น คน สถานที่ สถานการณ์ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น เสรีภาพ ความรักประชาธิปไตย ฯลฯ

2) มีการระบุในแง่ดี - ไม่ดี (Evaluation Aspect) มีความผันแปรในทางบวกและทางลบ หรือในด้านการสนับสนุนหรือต่อต้าน

3) มีลักษณะค่อนข้างคงทน (Relatively Enduring) เจตคติของคนที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แม้ว่านักจิตวิทยาจะไม่ถือว่าเป็นของถาวร แต่ลักษณะของความคงทนก็เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เจตคติเปลี่ยนแปลงได้แต่การเปลี่ยนแปลงต้องใช้เวลานาน

4) มีความพร้อมในการตอบสนอง (Readiness for Response) คือมีความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามเจตคติที่เขามีอยู่ เช่น มีความพร้อมที่จะซื้อรถยนต์ถ้ามีเงิน ทั้งนี้เพราะ มีเจตคติที่ดีต่อรถยนต์อยู่แล้ว

นอกจากนี้ ล้วน สายยศ (2530 : 3) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตคติไว้ดังนี้

1) เจตคติเป็นผลหรือขึ้นอยู่กับกระทำที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้า แล้วแปรเปลี่ยนมาเป็นความรู้สึกร่างกายในที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรม

2) เจตคติแปรค่าได้ทั้งด้านความเข้มข้นและทิศทางมีค่าต่อเนื่องกัน

3) เจตคติเกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง

4) เจตคติขึ้นอยู่กับเป้าเจตคติหรือสิ่งเร้าที่เป็นกลุ่มเดียวกันอาจสัมพันธ์กัน

5) เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าที่เป็นกลุ่มเดียวกันอาจสัมพันธ์กัน

6) เจตคติเกิดขึ้นแล้วมีความคงเส้นคงวาเปลี่ยนแปลงยาก

4. องค์ประกอบของเจตคติ

ธีระพร อุวรรณโณ (2535 : 434-438) ได้เสนอแนวคิดในการพิจารณาองค์ประกอบของเจตคติออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ เจตคติมี สาม สอง หรือหนึ่งองค์ประกอบ ดังนี้

1) เจตคติมีสามองค์ประกอบ

แนวคิดที่ค่อนข้างชัดเจนในกลุ่มนี้คือแนวคิดของเทรนดิส (Triandis, 1972 : 3) ซึ่งได้นิยามเจตคติว่ามีสามองค์ประกอบไว้อย่างชัดเจนคือ

1.1) องค์ประกอบด้านความรู้ (Cognitive Component) ได้แก่ ความรู้และแนวความคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งเร้า ความรู้และแนวความคิดดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะและทิศทาง

ของเจตคติของบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีความรู้และแนวความคิดต่อสิ่งใดครบถ้วนแล้ว บุคคลนั้นจะมีเจตคติต่อสิ่งเร้านั้นไปในทางบวกหรือลบชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2) องค์ประกอบทางด้านท่าทีความรู้สึก (Affective Component) ได้แก่ อารมณ์ หรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า อารมณ์หรือความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะและทิศทางของเจตคติของบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใด บุคคลก็จะมีเจตคติในทางบวกต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าบุคคลมีอารมณ์หรือความรู้สึกที่ไม่ดีต่อสิ่งใด บุคคลก็จะมีเจตคติในทางลบต่อสิ่งนั้น

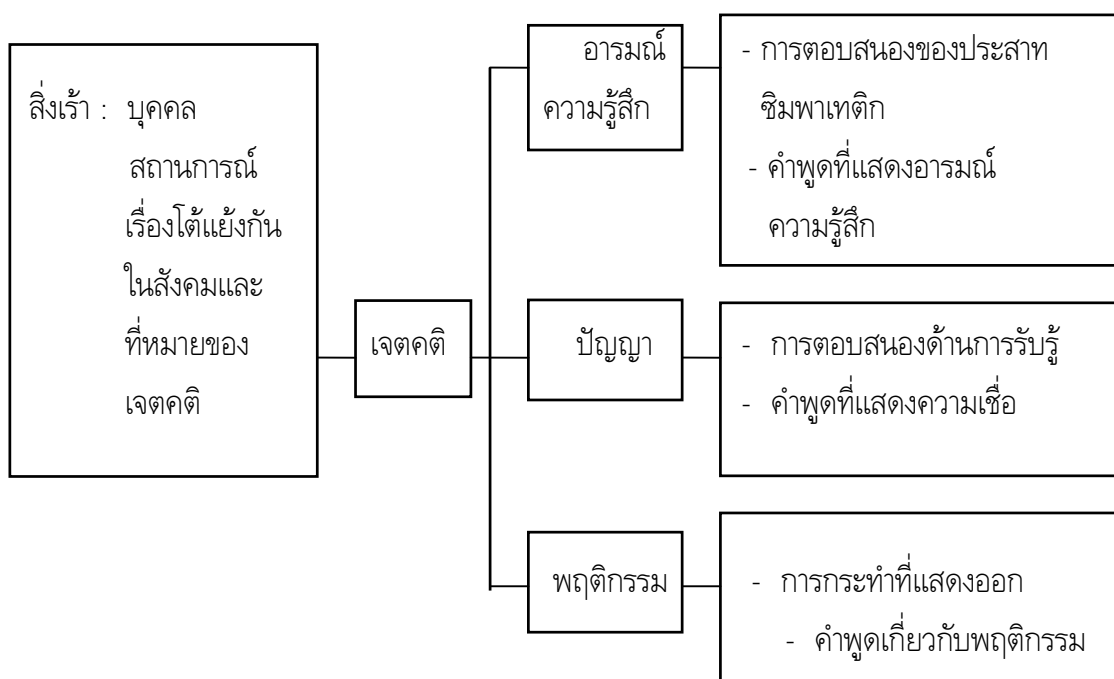
1.3) องค์ประกอบทางการปฏิบัติ (Behavioral Component) ได้แก่ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติกรรมดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่บอกลักษณะและทิศทางของเจตคติของบุคคล

กล่าวได้ว่า เจตคติมีองค์ประกอบซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดลักษณะและทิศทางของเจตคติของบุคคลอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านความรู้ องค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก และองค์ประกอบทางการปฏิบัติ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสาม สามารถแสดงให้เห็นได้ ดังภาพประกอบ 2 (ธีระพร อุวรรณโณ, 2525 : 435)

ตัวแปรอิสระที่วัดได้

ตัวแปรร่วม

**ตัวแปรตามซึ่งขึ้นอยู่กับ
ตัวแปรอื่นที่วัดได้**

ภาพประกอบ 2 องค์ประกอบของเจตคติ

ที่มา : ชีระพร อุวรรณโณ, 2525 : 434

จากภาพประกอบ 2 เจตคติของบุคคลประกอบด้วย เจตคติด้านความรู้สึกด้านความรู้ และด้านการปฏิบัติ จะมีลักษณะและทิศทางเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งเร้า ซึ่งประกอบด้วย บุคคล กลุ่มบุคคล สถานการณ์ และอื่น ๆ โดยเจตคติจะปรากฏออกมาในรูปแบบแปรตามซึ่งสามารถวัดได้

2) เจตคติมีสององค์ประกอบ

นักจิตวิทยาที่มีความเชื่อว่าเจตคติมีสององค์ประกอบที่ทำให้เห็นภาพชัดเจนที่สุดคือ โรเซนเบิร์ก (Rosenberg) เขาระบุว่าเจตคติมีสององค์ประกอบคือ

2.1) องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง แบบแผนของความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นโดยที่หมายของเจตคติ

2.2) องค์ประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) หมายถึง ความเชื่อที่บุคคลมีว่าที่หมายของเจตคติจะส่งเสริมหรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่าง ๆ แนวคิดของเขาสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$AA \approx \left(\sum_{i=1}^n PI_i \times VI_i \right)$$

เมื่อ AA คือ อารมณ์ความรู้สึกที่บุคคลมีต่อที่หมาย (Attitude Affect)

PI_i คือ การรับรู้ของบุคคลว่าที่หมายของเจตคติส่งเสริมหรือขัดขวาง การบรรลุถึงค่านิยม

VI_i คือ ความสำคัญของค่านิยม I ที่มีต่อบุคคลในฐานะจะเป็นแหล่ง

ให้เขาเกิดความพึงพอใจ (Value Importance)

n คือ จำนวนค่านิยมที่เกี่ยวข้อง

3) เจตคติมีหนึ่งองค์ประกอบ

นักวิชาการที่มีแนวความคิดในกลุ่มนี้ส่วนมากเห็นว่าเจตคติมีองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Component) เพียงองค์ประกอบเดียว

เทอร์สโตน (Thurstone 1959 : 297 อ้างถึงใน ชีระพร อูวรรณโณ, 2525 : 437) เห็นว่า เจตคติ หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกในทางสนับสนุนหรือต่อต้านที่หมายทางจิต และย้ำว่าเจตคติเป็นความเข้มของอารมณ์ความรู้สึกทางบวกหรือในทางลบในทางสนับสนุนหรือต่อต้านที่หมายทางจิต

ออสกูต ซูชิและแทนเนนบาม (Osgood, Suci and Tannenbaum, 1957 : 189-191) เห็นว่า เจตคติเป็นแนวโน้มในการประเมินของบุคคล การเข้าหาหรือการหลีกเลี่ยง หรือการสนับสนุนหรือการต่อต้านที่หมายของเจตคติ ออสกูตและคณะเห็นว่ามิติการประเมินเป็นมิติการวัดเจตคติ โดยมีคู่คุณศัพท์ที่เด่น ๆ ได้แก่ ดี-เลว ยุติธรรม-อยุติธรรม มีค่า-ไร้ค่า ดังนั้นเจตคติของบุคคลเป็นเหมือนจุดยืนบนความต่อเนื่องของสองขั้ว (Bipolar Continuum) โดยมีขั้วหนึ่งเป็นขั้วบวกและขั้วลบ มีศูนย์เป็นจุดศูนย์กลาง

5. มิติของเจตคติ

คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเจตคติ คือ มิติของเจตคติ (Dimensions of Attitude) ซึ่งจะทำให้สามารถมองเจตคติได้ลึกซึ้งและเข้าใจเจตคติได้ดีขึ้น การมองเจตคติในแง่มุมหรือมิติต่าง ๆ นั้นทำได้หลายวิธี แต่มิติที่น่าสนใจและควรกล่าวถึงมากที่สุดมี 7 วิธี ดังนี้ (Scidenberg and Snadowsky, 1976 : 154 อ้างถึงใน คักดี สุนทรเสถียร, 2531 : 6-7)

1) ด้านความเข้มข้น (Intensity) คือมีลักษณะอื่น ๆ ของเจตคติเข้ามาประกอบทำให้เกิดความเข้มข้น ส่วนมากมักจะมีสิ่งอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความมั่นใจ ความสำคัญของ จุดมุ่งหมายที่มีต่อวัตถุประสงค์ของเจตคติ เช่น เจตคติต่อบิดามารดาของเราย่อมเข้มข้นกว่าเจตคติต่อบิดามารดาของบุคคลอื่น

2) ด้านขนาดหรือปริมาณ (Magnitude) คือ ปริมาณการชอบหรือไม่ชอบว่ารุนแรงเพียงใด คือ ชอบมาก ชอบน้อย หรือไม่ชอบเลย

3) ด้านความเด่น (Salience) คือ ความพร้อมที่จะแสดงเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เราเป็นคนไทยนับถือพุทธศาสนา เมื่อมีคนมาว่าพุทธศาสนาไม่ดีเราพร้อมที่จะตอบโต้

4) ด้านความเป็นแกนสำคัญของชีวิต (Centrality) เจตคติบางอย่างมีสถานภาพที่สูงมาก การที่บุคคลมองโลก มองชีวิต จะใช้เจตคติ นี้เป็นหลักในการมอง เจตคติ ที่ว่านี้เป็นส่วนหนึ่งของความคิดรวบยอดของบุคคล (Self-concept)

5) ด้านมิติทั้งสามขององค์ประกอบเจตคติ คือด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความรู้สึก และด้านการกระทำ (The Cognitive, Affective and Action Tendency Tracheotomy) การมองเจตคติทั้งสามนี้เป็นการมองในด้านความเชื่อ ความคิดเห็น ความรู้สึกและด้านการกระทำ หรือพฤติกรรมนั่นเอง

6) ด้านจิตสำนึก (Consciousness) ตามมิตินี้เจตคติจะถูกมองว่า เจตคตินั้นอยู่ในสภาวะจิตสำนึก หรือจิตไร้สำนึก หรืออยู่ในสำนึกเพียงบางส่วนหรือไม่อย่างไร

7) ด้านความมั่นคง (Stability) การพิจารณาเจตคติตามมิตินี้ก็ดูได้จากว่าเจตคตินั้น ๗ มีความทนทานยืดหยุ่น หรือยากง่ายต่อการเปลี่ยนแปลงมากน้อยขนาดไหนอย่างไร

6. การเกิดเจตคติและแหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและเปลี่ยนแปลงเจตคติ

6.1 การเกิดเจตคติ

เจตคติจะไม่เกิดหรือมีโดยฉับพลัน แต่จะเกิดจากการสะสมของประสบการณ์หรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มีมาแต่เด็ก ซึ่งพอสรุปได้ว่าการเกิดเจตคติขึ้นอยู่กับมูลเหตุ 2 ประการ คือ (ประชา พรหมนอก, 3530 : 47)

6.1.1 ประสบการณ์ที่บุคคลกับสิ่งของ บุคคลกับสถานการณ์ เจตคติก่อตัวขึ้นจากการที่บุคคลได้พบเห็น ค้นเคย ทดลอง อันเป็นประสบการณ์ทางตรง หรืออาจเกิดจากประสบการณ์ทางอ้อมก็ได้ เช่น จากการเห็นรูปภาพ บุคคลจะไม่มีเจตคติต่อสิ่งใดได้เลยหากมิได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้นมาก่อน ทั้งนี้เพราะเจตคติเป็นเรื่องที่เกิดมาจากการรับทราบประสบการณ์ หรือสถานการณ์

6.1.2 ค่านิยมและการตัดสินใจอันเกิดจากค่านิยมของกลุ่มชน เนื่องจากกลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีค่านิยมและการตัดสินใจ อันเกิดจากค่านิยมที่ไม่เหมือนกัน กลุ่มชนเหล่านั้นจึงอาจจะมีเจตคติต่อสิ่งเดียวกันแตกต่างกันก็ได้

ดังนั้นการเกิดเจตคติเกิดขึ้นได้ก็โดยการสั่งสมประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่เจตคติต่อสิ่งเดียวกันอาจแตกต่างกันได้ทั้งนี้เนื่องจากค่านิยมของกลุ่มชนที่แตกต่างกันออกไป

ส่วน Allport ได้เสนอความคิดเห็นว่าเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของคนเกิดขึ้นได้ตามเงื่อนไข 4 ประการ คือ (ศักดิ์ สุนทรเสณี, 2531 : 4 อ้างจาก Hilgard, 1962 : 614)

- 1) กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากการเพิ่มพูนและบูรณาการของการตอบสนองแนวความคิดต่าง ๆ เช่น เจตคติจากครอบครัว โรงเรียน ครู การเรียนการสอน และอื่น ๆ
- 2) ประสบการณ์ส่วนตัวขึ้นอยู่กับความแตกต่างของบุคคล ซึ่งมีประสบการณ์ที่ต่างกัันไป นอกจากประสบการณ์ของคนจะสะสมขึ้นไปเรื่อย ๆ แล้วยังทำให้มีกระสวน (Pattern) เป็นของตัวเองด้วย ดังนั้นเจตคติบางอย่างจึงเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล แล้วแต่พัฒนาการและความเจริญเติบโตของคน ๆ นั้น
- 3) การเลียนแบบ การถ่ายทอดเจตคติบางคนได้มาจากการเลียนแบบเจตคติของคนอื่น ที่ตนพอใจ เช่น พ่อ-แม่ ครู พี่น้อง และบุคคลอื่น ๆ
- 4) อิทธิพลของกลุ่มสังคม คนย่อมมีเจตคติคล้ายตามกลุ่มสังคมที่ตนอาศัยอยู่ตามสภาพแวดล้อม เช่น เจตคติต่อศาสนา สถาบันต่าง ๆ เป็นต้น

6.2 แหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและเปลี่ยนแปลงเจตคติ

แหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติมี 4 แหล่งหลัก คือ ครอบครัว ผู้อื่นที่บุคคลพบปะด้วย สื่อมวลชน และประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายของเจตคติ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535:457-459)

6.2.1 ครอบครัว

ครอบครัวเป็นแหล่งสำคัญต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงที่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก พ่อและแม่เป็นสมาชิกครอบครัวที่มีอิทธิพลมากต่อเด็ก พ่อแม่เป็นผู้ถ่ายทอดความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมในเรื่องต่าง ๆ ให้กับเด็กทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ตัวอย่างหนึ่ง ที่เห็นได้ค่อนข้างชัดในสังคมไทย คือ เจตคติต่อการกินอาหารต่าง ๆ หลายประเภท เช่น เด็กที่โตขึ้นในภาคอีสานก็เรียนรู้จากพ่อแม่ที่จะชอบรับประทานปลาร้า เด็กที่โตขึ้นในภาคใต้ก็เรียนรู้จากพ่อแม่ที่ชอบรับประทานสะตอ เป็นต้น

6.2.2 ผู้อื่นที่บุคคลพบปะด้วย

ผู้อื่นที่บุคคลพบปะด้วยอาจมีมากมายในชีวิตของแต่ละบุคคล แต่ในกรณีของนักเรียนเราอาจพิจารณาได้สองกลุ่มหลัก คือ เพื่อนของนักเรียนรวมทั้งรุ่นพี่และรุ่นน้อง และครู - อาจารย์

ในสังคมไทยรุ่นพี่ของนักเรียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีอิทธิพลในการถ่ายทอดเจตคติต่อเรื่องต่าง ๆ ไปสู่รุ่นน้องได้มาก ตัวอย่าง เช่น เจตคติทางบวกต่อพวกพ้องจากสถาบันการศึกษาเดียวกัน และเจตคติต่อสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เป็นต้น

การรับน้องใหม่ที่นักเรียน - นักศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จัดขึ้นส่งผลต่อเจตคติที่น้องใหม่มีต่อกลุ่มนักเรียน - นักศึกษาในสถาบันเดียวกันได้มาก การวิจัยทางจิตวิทยาสังคมได้แสดงให้เห็นว่าในบรรดานักศึกษาที่สมัครใจเข้าร่วมการรับน้องใหม่ นักศึกษาที่ผ่านการรับน้องใหม่ที่ค่อนข้างหนักหน่วงจะชอบกลุ่มที่ตนเข้าไปร่วมด้วยมากกว่านักศึกษาที่ผ่านการรับน้องใหม่ที่ค่อนข้างเบา ทั้งนี้ ความหมายของ “ค่อนข้างหนักหน่วง” คงจะอยู่ในขอบข่ายที่จำกัด เช่น รุ่นน้องจะต้องทำ กิจกรรมบางอย่างที่เขาจะต้องมีความทุกข์ทรมานทางกายหรือทางใจพอสมควร เป็นต้นว่าประแป้งที่ใบหน้าแล้วไปร้องตะโกนส่งเสียงดังกลางถนนในกรุงเทพมหานคร วิ่งเป็นระยะทางหลายกิโลเมตรขึ้นภูเขา หรือถูกจับโยนลงบ่อโคลน เป็นต้น ส่วนการรับน้องใหม่ที่รุนแรงถึงขั้นทำร้ายร่างกายน้องใหม่ไม่จัดอยู่ในข่ายข้างต้น

ครู-อาจารย์เป็นผู้ที่มีหน้าที่โดยตรงในการสอนจึงเป็นผู้ที่มีโอกาสมากในการปลูกฝังเจตคติต่าง ๆ ให้กับนักเรียน ในระดับประถมศึกษาครูประสบความสำเร็จค่อนข้างมากในการปลูกฝังเจตคติต่อเรื่องสำคัญในระดับพื้นฐานให้กับนักเรียน เช่น นักเรียนจะมีเจตคติทางบวกต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ครูในระดับประถมศึกษาเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเบื้องต้นต่อเจตคติของนักเรียนที่มีต่อโรงเรียน ต่อการศึกษาวិชาต่าง ๆ ต่อการศึกษาโดยส่วนรวม เช่น การที่นักเรียนจะชอบหรือไม่ชอบการเรียนวิชาหนึ่งวิชาใดส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่านักเรียนมักได้รับประสบการณ์ทางบวกหรือทางลบในการเรียนวิชานั้น ๆ หากนักเรียนได้รับประสบการณ์ส่วนมากเป็นประสบการณ์ทางบวก นักเรียนก็ชอบการเรียนวิชานั้น แต่หากนักเรียนได้รับประสบการณ์ทางลบเป็นส่วนมากนักเรียนก็จะไม่ชอบการเรียนวิชานั้น เป็นต้น ในระดับมัธยมศึกษาครูก็ยังคงมีอิทธิพลต่อนักเรียนที่จะทำให้นักเรียนชอบหรือไม่ชอบการเรียนวิชาต่าง ๆ นอกจากนี้ครูยังมีอิทธิพลต่อนักเรียนทางด้านโลกทัศน์ในการมองอาชีพต่าง ๆ และการเลือกศึกษาต่อในสาขาวิชาต่าง ๆ

6.2.3 สื่อมวลชน

สื่อมวลชนเป็นแหล่งสำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติของนักเรียนและผู้รับสื่อ ในด้านอิทธิพลของการโฆษณาทางสื่อมวลชน ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทบทวนงานวิจัยทางด้านนี้ คณะกรรมการนี้ได้ทบทวนงานวิจัยส่วนมากที่ทำหลังจากปี ค.ศ. 1974 รวม 21 เรื่อง และได้ข้อสรุปว่า

“หลักฐานการวิจัยซึ่งอย่างชัดเจนว่าการโฆษณามีอิทธิพลต่อเด็ก เด็กใฝ่ใจและเรียนรู้จากการโฆษณา และการโฆษณาประสบความสำเร็จพอสมควรในการทำให้เด็กมีเจตคติทางบวกต่อสินค้าที่โฆษณาและเกิดความต้องการสินค้าที่โฆษณา” (National Science Foundation, 1988:179 อ้างถึงใน ธีระพร อุวรรณโณ, 2535 : 457-459) นอกจากนี้ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ตั้งคณะกรรมการระดับ

ชาติขึ้นมาเพื่อทบทวนผลการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของโทรทัศน์ต่อผู้ชม ข้อสรุปส่วนใหญ่เกี่ยวกับอิทธิพลของการชมรายการโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาสาระความก้าวร้าวต่อเจตคติของเด็กก็ว่าเด็กที่ชมรายการเช่นนี้มากเพียงไรก็มีเจตคติในทางยอมรับพฤติกรรมก้าวร้าวได้เพียงนั้น

6.2.4 ประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายของเจตคติ

เจตคติที่เกิดจากการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายจะเป็นเจตคติที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าเจตคติที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อม ดังนั้น การมีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย ก็เป็นหนทางให้บุคคลมีเจตคติต่อที่หมายได้

ในอีกด้านหนึ่งหากบุคคลเคยมีเจตคติต่อที่หมายหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยทางอ้อม เช่น เกิดจากการได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น หรือได้ชมทางโทรทัศน์ หากต่อมาเขามีโอกาสมีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย ประสบการณ์ ทางตรงนี้อาจต่อย้ำเจตคติเดิมของเขาหรือเปลี่ยนเจตคติของเขาไปในทางบวกหรือลบได้ ตัวอย่างเช่น นักเรียนวัยรุ่นที่ได้ชมโฆษณาแก้สิวฝ้าชื่อหนึ่งทางโทรทัศน์ อาจเริ่มมีเจตคติทางบวกต่อยาแก้สิวฝ้าชื่อนั้น เพราะดาราในการโฆษณาได้ใช้นั้นแล้วทำให้สิวฝ้าหมดไป นักเรียนคนนั้นทดลองไปซื้อยานั้นมาใช้บ้าง แต่แทนที่อาจจะทำให้สิวฝ้าหายไป กลับทำให้นักเรียนแพ้ยางหน้าเป็นผื่นแดงขึ้น กรณีนี้ทำให้นักเรียนเปลี่ยนเจตคติจากเดิมทางบวกไปเป็นทางลบหลังจากที่นักเรียนได้มีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย

7. เครื่องมือวัดเจตคติ

เจตคติเป็นคุณลักษณะภายในที่มีลักษณะเป็นนามธรรม การวัดเจตคติจึงเป็นการวัดทางอ้อม นักจิตวิทยาและนักวัดผลได้พยายามสร้างเครื่องมือ เพื่อกระตุ้นให้บุคคลแสดงการตอบสนองออกมาให้ได้

ปราณี ทองคำ (2539 : 148) กล่าวว่า เจตคติเป็นพฤติกรรมภายในมีลักษณะเป็นนามธรรม การวัดเจตคติโดยตรงจึงทำไม่ได้ โดยทั่วไปการวัดเจตคติทำได้ 3 วิธี คือ

1) การสังเกต (Observation) ถ้าครูต้องการจะศึกษาเจตคติของนักเรียน ครูอาจสังเกตนักเรียนในสภาพที่เป็นธรรมชาติในห้องเรียน นอกห้องเรียน หรือในสถานการณ์ที่เป็นสิ่งเร้า โดยใช้หลักการสังเกต

2) การให้รายงานตนเอง (Self Report) เป็นวิธีศึกษาเจตคติบุคคลโดยให้บุคคลนั้นรายงานความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นออกมา เช่น รู้สึกชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ ดีหรือไม่ดี ผู้รายงานจะบรรยายความรู้สึกนึกคิดของเขาออกมาตามประสบการณ์และความรู้ที่เขามีอยู่ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล มาตราวัดเจตคติ (Attitude Scales) ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นมาตราวัดเจตคติของเทอร์สไตน์ มาตราวัดเจตคติของลิเคอร์ท มาตราวัดเจตคติของกัทท์แมน หรือ

มาตรวัดเจตคติของออสกู๊ด จึงเป็นเครื่องมือวัดประเภทนี้ทั้งสิ้น คะแนนที่ได้จากมาตรวัดประเภทนี้จัดแบ่งเป็นช่วง โดยแต่ละช่วงมีขนาดเท่ากัน สามารถนำมาเปรียบเทียบความมากน้อยของเจตคติได้ ส่วนประสิทธิภาพของมาตรวัดเจตคติขึ้นอยู่กับผู้ตอบจะต้องเต็มใจและสามารถรายงานความรู้สึกของตัวเองได้อย่างเที่ยงตรงไม่เสแสร้ง

3) เทคนิคการฉายออก (Projective Techniques) เป็นวิธีวัดเจตคติโดยให้สร้างจินตนาการจากภาพ โดยใช้ภาพเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลนั้นแสดงความคิดเห็นออกมาเพื่อจะได้สังเกตและวัดว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกอย่างไร เทคนิคการฉายออกมีวิธีการหลายวิธี เช่น การหยดหมึก การเล่าเรื่อง การต่อเติมข้อความ เป็นต้น

ลิวิน สายยศ (2530 : 3-4) ได้เสนอวิธีวัดเจตคติที่นิยมใช้กันมี 5 ชนิด คือ

1) การสัมภาษณ์ (Interview) หมายถึง การพูดคุยกันอย่างมีจุดมุ่งหมาย การวัดเจตคติด้วยวิธีนี้ต้องเตรียมข้อรายการที่จะถามไว้อย่างดี ข้อรายการนั้นต้องเขียนเน้นความรู้สึกที่สามารถวัดเจตคติได้ตรงเป้าหมาย การเตรียมคน เตรียมเครื่องมือ จึงเป็นสิ่งสำคัญ

2) การสังเกต (Observation) เป็นการเฝ้ามองดูสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมีจุดมุ่งหมาย สิ่งสำคัญต้องเตรียมข้อรายการที่จะถามไว้อย่างดี ข้อรายการนั้นต้องเขียนเน้นความรู้สึกที่สามารถวัดเจตคติได้ตรงเป้าหมาย การเตรียมคน จึงเป็นสิ่งสำคัญ

3) การรายงานตนเอง (Self-Report) เป็นวิธีที่ให้ผู้ถูกสอบวัดแสดงความรู้สึกออกมาอย่างตรงไปตรงมา โดยมีสิ่งเร้าเป็นข้อคำถาม แบบทดสอบหรือมาตรวัดที่นิยมใช้กัน มีแนวของเทอร์สโตน (Thurstone) ลิเคอร์ท (Likert) ออสกู๊ด (Osgood) และกัทท์แมน (Guttman)

4) เทคนิคจินตนาการ (Projective Technique) เป็นการวัดเจตคติที่อาศัยสถานการณ์หลายอย่างไปเร้าผู้สอบ เช่น ประโยคไม่สมบูรณ์ ภาพแปลก ๆ เรื่องราวแปลก ๆ ให้ผู้สอบจินตนาการออกมาแล้วตีความหมาย

5) การวัดทางสรีระภาพ (Physiological Measurement) เป็นการวัดที่อาศัยเครื่องมือไฟฟ้า เพื่อวัดความรู้สึกของการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย เช่น ดีใจ เสียใจ เครื่องมือแบบนี้ยังพัฒนาไม่ดีพอจึงไม่นิยมใช้

8. ขั้นตอนการสร้างมาตรวัดเจตคติ

มาตรวัดเจตคติประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นข้อความซึ่งเรียกว่า ข้อความเจตคติ (Attitude Statements) กับส่วนที่เป็นคำตอบ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2531 : 75-76) การสร้างมาตรวัดเจตคติมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดประเด็นหรือเป้าหมายของเจตคติพร้อมนิยามความหมายเชิงปฏิบัติให้ชัดเจนอ่านแล้วเข้าใจง่าย

ขั้นที่ 2 เลือกประเภทมาตรวัดเจตคติ ซึ่งมีหลายแบบ ได้แก่ มาตรวัดเจตคติแบบเทอร์สตัน มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท มาตรวัดเจตคติแบบกัทท์แมน หรือมาตรวัดเจตคติแบบออสกูต ซึ่งแต่ละแบบจะมีข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน

ขั้นที่ 3 กำหนดสิ่งเร้า (Stimuli) เจตคติเป็นความรู้สึกที่มีอยู่ในจิตใจ ของคนแต่ละคน การวัดจึงทำได้โดยการเอาสิ่งเร้าทางภาษา ซึ่งในที่นี้เป็นข้อความไปกระตุ้นให้ผู้ตอบแสดงความรู้สึกออกมาเป็นระดับความรู้สึกว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ชอบหรือไม่ชอบมากน้อยเพียงใด สิ่งเร้าที่เป็นข้อความเจตคติมีหลักในการเขียนดังนี้

- 1) เป็นข้อความที่ได้แย้งได้ (Debatable) เป็นความคิดเห็นไม่ใช่ข้อเท็จจริง (Fact)
- 2) ต้องเกี่ยวข้องกับความผันแปรของเจตคติในเรื่องเดียวกัน
- 3) ใช้ประโยคง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ควรเป็นประโยคใจความเดียว
- 4) ข้อความต้องมีความหมายสมบูรณ์ ไม่กำกวม
- 5) ใช้ข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่เป็นปัจจุบันมากกว่าอดีต
- 6) ควรหลีกเลี่ยงข้อความที่ขึ้นคำตอบไปทางใดทางหนึ่ง
- 7) ควรหลีกเลี่ยงข้อความที่เป็นปกติวิสัยที่ทุกคนเห็นด้วย หรือไม่มีใครเห็นด้วยเลย
- 8) ข้อความควรสั้น ๆ ไม่เกิน 20 คำ
- 9) ไม่ควรใช้คำว่าทั้งหมด เสมอ ประจำ บ่อย ๆ ไม่มี ไม่เคย ในข้อความ

เพราะจะทำให้คลุมเครือไม่ชัดเจน

- 10) ไม่ควรใช้ประโยคที่เป็นปฏิเสธซ้อน
- 11) พยายามให้มีข้อความทางบวกและข้อความทางลบในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน
 - ข้อความทางบวก เช่น การไปโรงเรียนมีประโยชน์
 - ข้อความทางลบ เช่น การไปโรงเรียนเป็นเรื่องน่าเบื่อ
- 12) ข้อความที่อาจกระทบความรู้สึกของผู้ตอบมาก ควรจัดไว้กลาง ๆ ของมาตรวัด
- 13) กระจายข้อความทั้งทางบวกและทางลบคละกันพยายามไม่ให้ผู้ตอบคุ้นเคยกับ

กระบวนการตอบ ทั้งนี้เพราะผู้ตอบส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับเจตคติทางใดทางหนึ่ง โดยไม่ได้พิจารณาข้อความให้ลึกซึ้ง

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข เมื่อสร้างข้อความและส่วนการตอบเรียบร้อยแล้ว จัดทำคำชี้แจง ตรวจสอบความถูกต้องของภาษา และความครอบคลุมโครงสร้างของสิ่งที่จะวัดด้วยตนเอง จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ นำผลมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

ขั้นที่ 5 นำมาตรวัดเจตคติไปทดลองใช้ (Try out) ตามวิธีการของมาตรวัดเจตคติแต่ละประเภท

มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท

มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท คิดค้นขึ้นโดยนักจิตวิทยาสังคมชื่อ เรนซิส ลิเคอร์ท (Rensis Likert) ซึ่งเคยเป็นผู้อำนวยการศูนย์การวิจัยสำรวจ (Survey Research Center) ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม (Institute for Social Research) และเป็นศาสตราจารย์ทางจิตวิทยาและสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan) (Rensis Likert, 1967 : 16) มาตรวัดชนิดนี้เรียกได้หลายอย่าง ได้แก่ Likert Scale, Likert type, Summated Rating Scale เป็นมาตรวัดเจตคติที่ได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะสะดวก สร้างง่าย รวดเร็ว สร้างให้มีความเป็นเอกพจน์ง่าย การตรวจให้คะแนนไม่ยุ่งยาก ยอมให้ผู้ตอบได้พิจารณาระดับความมากน้อยของความรู้สึกของตนเอง และมีความเชื่อมั่นค่อนข้างสูง (ปราณี ทองคำ, 2539 : 155)

มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้วัดเจตคติเป็นการวัดโดยใช้ข้อความเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งสอบถามความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้นแล้วให้บุคคลนั้นแสดงความรู้สึกต่อข้อความดังกล่าว การตอบสนองข้อความนั้นอาจเป็นไปได้ทั้งเห็นด้วยหรือพอใจ (Favorable) ไม่เห็นด้วยหรือไม่พอใจ (Unfavorable) หรือแสดงความไม่แน่ใจ (Uncertain) กับข้อความนั้น (ไพศาล หวังพานิช, 2526 : 149) จากนั้นจึงนำมาประมวลผลโดยอาศัยรูปแบบค่ารวม (Summative Model) เป็นหลัก ซึ่งมีข้อตกลงเบื้องต้น 3 ประการ ดังนี้ (สวัสดี สุคนธ์รังษี, 2525 : 237)

1) การสนองตอบต่อคำถามหรือข้อความแต่ละข้อในมาตรวัดจะมีลักษณะคงที่ (Monotonic Trace Line) แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าลักษณะคงที่ของการสนองตอบในทุก ๆ ข้อความจะต้องเป็นเส้นทับกัน

2) ผลรวมของลักษณะคงที่ของการสนองตอบต่อข้อความทั้งหมดของแต่ละคนจะมีลักษณะเป็นเส้นตรงหรือเกือบเป็นเส้นตรง (Linear) เพราะถึงแม้ว่าลักษณะคงที่ในทุก ๆ ข้อความจะไม่เป็นเส้นทับกัน แต่เมื่อนำค่าคงที่นี้มารวมกันแล้วจะทำให้ส่วนที่เหลจากเส้นตรงหักลบกันไป

3) ผลรวมของลักษณะคงที่ ของการสนองตอบต่อข้อความหนึ่ง ๆ จะมีองค์ประกอบร่วมกันอยู่หนึ่งตัว นั่นคือ ผลรวมนี้จะแทนค่าลักษณะนิสัยที่วัดได้อย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว

จากข้อตกลงเบื้องต้น 3 ประการนี้ ลีเคอร์นำมาใช้เป็นหลักในการวัดเจตคติในเรื่องหนึ่ง ๆ โดยการตั้งข้อคำถามบุคคลหลาย ๆ ข้อ แล้วนำผลการตอบของทุกข้อมารวมกันเป็นเจตคติของบุคคลที่มีต่อเรื่องนั้น ๆ เจตคติทั้งหลายของบุคคลจะมีการกระจายหรือการแจกแจงอยู่ในลักษณะที่เป็นโค้งปกติ ซึ่งสามารถใช้หน่วยความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นเกณฑ์ในการวัดได้ ดังภาพประกอบ 3

ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

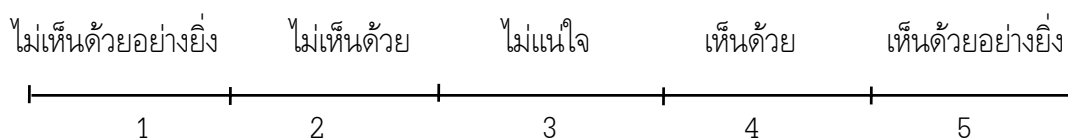
เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ภาพประกอบ 3 ลักษณะการแจกแจงของเจตคติของบุคคล

ที่มา : คักดี สุนทรเสถณี, 2531 : 40

ลิเคอร์ทได้พบว่าค่าของหน่วยวัดซึ่งใช้หน่วยความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นเกณฑ์นั้น เมื่อเทียบกับคะแนนที่จัดอันดับของการตอบสนองแบบ 1, 2, 3, 4, 5 นั้น มีสหสัมพันธ์กันสูงมากถึง 0.99 ซึ่งสามารถที่จะใช้แทนกันได้ (Icek and Fishbien, 1980 : 16)

ดังนั้น มาตรวัดเจตคติของลิเคอร์ทจึงประกอบด้วยข้อความคิดเห็นหลาย ๆ ข้อ แต่ละข้อ มีคุณค่าเจตคติตามสเกลระดับของความต่อเนื่อง จากไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Disagree) ไม่เห็นด้วย (Disagree) ไม่แน่ใจ (Uncertain) เห็นด้วย (Agree) และเห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Agree) ดังนี้ (Noll, 1965 : 353)

การสร้างมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท

การสร้างมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทมีขั้นตอนดังนี้ (Anderson, 1988 : 427 and Likert, 1967 : 90-91)

- 1) การกำหนดที่หมายของเจตคติ กำหนดให้ชัดเจน เช่น วิชาวิทยาศาสตร์
- 2) การเลือกคำถามและรวบรวมข้อความคิดเห็น การเก็บรวบรวมข้อความคิดเห็นที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบออกมา ข้อความนั้นควรมีลักษณะดังนี้
 - 2.1) คำถามทุกข้อต้องเป็นข้อความเกี่ยวกับเจตคติ ไม่ใช่เป็นการถามเรื่องราวของข้อเท็จจริง เพราะคำถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้นไม่สามารถบอกได้ว่า ผู้ตอบมีเจตคติเป็นอย่างไร คือ จะไม่สามารถวัดความแตกต่างของเจตคติได้
 - 2.2) คำถามทุกข้อต้องแจ่มแจ้ง ชัดเจน รัดกุม และตรงประเด็นที่ต้องการศึกษา การเขียนคำถามควรถามครั้งละหนึ่งประเด็นเท่านั้น เพราะถ้าเขียนคำถามครั้งละหลายประเด็นจะทำให้ผู้ตอบเกิดความสับสน เพราะผู้ตอบอาจจะเห็นด้วยกับคำถามเพียงประเด็นเดียว ส่วนประเด็นอื่นผู้ตอบอาจไม่เห็นด้วย เช่น มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมด้านการเรียนการสอนและกิจกรรมนักศึกษา ควรจะแยกเป็นมหาวิทยาลัยควรส่งเสริมด้านการเรียนการสอน กับ มหาวิทยาลัยควรส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษา เป็นต้น
 - 2.3) ข้อคำถามนั้น ควรใช้คำและศัพท์ง่าย ๆ ที่ทุกคนอ่านแล้วเข้าใจตรงกัน พยายามหลีกเลี่ยงคำที่มีความหมายหลายแง่หลายมุม
 - 2.4) หลีกเลี่ยงการใช้คำปฏิเสธว่า “ไม่” ให้ใช้คำอื่นที่มีความหมายคล้ายกันแทน

2.5) คำถามควรมีลักษณะที่สามารถจำแนกเจตคติของบุคคลในแง่ต่าง ๆ ได้ กล่าวคือ บุคคลที่มีเจตคติต่างกันควรมีแนวคำตอบปรากฏให้เห็นแตกต่างกัน ส่วนแนวคำถามใดที่บุคคลทุก ๆ คนมีแนวโน้มที่จะตอบเหมือน ๆ กัน ทั้งที่มีเจตคติต่างกันข้อนั้นควรตัดทิ้งไป

2.6) ผลจากการตอบคำถาม ควรจะกระจายพอสมควร ตามแนวของเจตคติ คือ มีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย

2.7) ในมาตรวัดชุดหนึ่ง ๆ ควรมีคำถามประเภทบวก หรือนิมาน (Favorable Statement) และประเภทลบ หรือ นิเสธ (Unfavorable Statement) อย่างละเท่า ๆ กัน

2.8) ถ้าใช้คำถามประเภทเลือกตอบ (Multiple Choice Statement) ตัวเลือกแต่ละตัวจะต้องสามารถแยกเจตคติได้ และไม่มีหลายตัวแปรในแต่ละคำตอบ เช่น

วิชาวิทยาศาสตร์ทำให้ท่านเครียดเพียงใด

- ก. เครียดมากกว่าวิชาอื่น ๆ ทุกวิชา
- ข. เครียดมากกว่าวิชาอื่น ๆ เล็กน้อย
- ค. เครียดเท่า ๆ กับวิชาอื่น ๆ
- ง. เครียดน้อยกว่าวิชาอื่น ๆ เล็กน้อย
- จ. เครียดน้อยกว่าวิชาอื่น ๆ

3) การกำหนดตัวแปรของเจตคติ

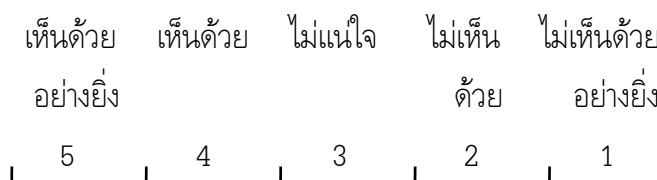
เมื่อได้ตั้งคำถามไว้เรียบร้อยแล้ว ก็นำคำถามเหล่านั้นมากำหนดค่าเจตคติว่าควรมีค่าตั้งแต่เท่าใด ถึงเท่าใด ซึ่งจะพิจารณาได้โดยยึดหลักดังนี้

3.1) ข้อคำถามทั้ง 2 ประเภท กำหนดค่าเป็น 5 ลักษณะ คือ

ข้อคำถามประเภทนิมาน (Favorable Statement)	ข้อคำถามประเภทนิเสธ (Unfavorable Statement)
- เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Agree)	- ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Disagree)
- เห็นด้วย (Agree)	- ไม่เห็นด้วย (Disagree)
- ไม่แน่ใจ (Uncertain)	- ไม่แน่ใจ (Uncertain)
- ไม่เห็นด้วย (Disagree)	- เห็นด้วย (Agree)
- ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Disagree)	- เห็นด้วยอย่างยิ่ง (Strongly Agree)

3.2) การกำหนดน้ำหนัก

คำถามประเภทนิมาน กำหนดให้หน้าหนักสูงสุดอยู่ที่ “ เห็นด้วยอย่างยิ่ง ”
และน้ำหนักต่ำที่สุด “ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ” ดังนี้

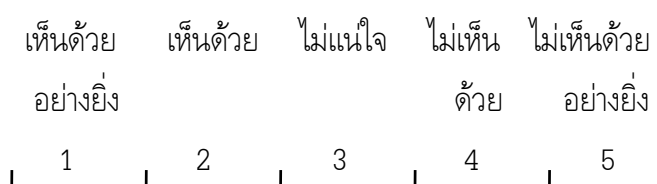

ตัวอย่างเช่น

คณิตศาสตร์เป็นวิชาที่พัฒนาสมอง

คำถามประเภทนิเสธ กำหนดให้นำหน้าหนักสูงสุดอยู่ที่ “ ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ”
และน้ำหนักต่ำที่สุด “ เห็นด้วยอย่างยิ่ง ” ดังนี้

4) การเลือกคำถาม คำถามทุกข้อที่สร้างขึ้นในตอนแรกนี้ จะนำไปใช้เป็นแบบสอบถาม
เจตคติยังไม่ได้ จะต้องนำคำถามเหล่านี้ไปทดลองดูก่อนว่า คำถามแต่ละข้อนั้นจะเชื่อถือได้หรือไม่
สามารถวัดเจตคติที่ต้องการจะวัดได้หรือไม่เพียงไร โดยการนำข้อความไปทดลองใช้กับผู้ตอบที่มี
ลักษณะพื้นฐานคล้ายกับกลุ่มที่เราจะศึกษา จำนวนประมาณ 80-100 คน แล้วนำมาวิเคราะห์รายข้อ
เพื่อประเมินคุณภาพของแต่ละข้อความ ซึ่งกระทำได้ 2 วิธี คือ (วิเชียร เกตุสิงห์, 2530 : 81)

4.1) ทาค่า t-test ระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่มที่ได้คะแนนรวมสูงกับกลุ่มที่ได้คะแนน
รวมต่ำ ข้อใดที่ค่าที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าข้อความนั้นมีอำนาจจำแนกแยกกลุ่ม
ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยออกจากกันได้ ให้คัดเลือกข้อความที่มีค่าที่สูงสุดลงมาตามจำนวนที่ต้องการ

4.2) ทาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแต่ละข้อกับคะแนนรวมทั้งหมดลบคะแนนข้อนั้น
เป็นการวิเคราะห์โดยใช้เกณฑ์ความคงที่ภายในมาตรวัด (Criterion of Internal Consistency)
ถ้าได้ค่าสหสัมพันธ์สูง แสดงว่าใช้ได้

วิธีคัดเลือกข้อความดังกล่าวนี้ ลิเคอร์ทเสนอว่าวิธีวิเคราะห์โดยการหาค่าสหสัมพันธ์
จะได้ผลดีกว่า แต่จากการหาสหสัมพันธ์ระหว่างผลการวิเคราะห์ทั้งสองวิธีพบว่ามีความสัมพันธ์กัน
(Rho) ถึง 0.91 แสดงว่าจะใช้วิธีใดก็ได้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2531 : 88)

การแปลความหมายคะแนนของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์

ในการแปลความหมายคะแนนของมาตรประมาณค่าแบบลิเคอร์ท์ที่สามารถแยกพิจารณาเป็น 2 กรณี คือ

1) กรณีพิจารณาคะแนนของผู้ตอบเป็นรายบุคคล จะใช้คะแนนรวมจากข้อคำถามทั้งฉบับเป็นสิ่งที่บ่งชี้เจตคติของผู้ตอบที่มีต่อสิ่งที่ต้องการวัด การแปลความหมายจะบอกได้เพียงว่าเขาควรมีความรู้สึกอย่างไรมากกว่าเขามีความรู้สึกจริง ๆ อย่างไรก็ตาม และในกรณีที่ผู้ตอบสองคนได้คะแนนเท่ากันก็ได้หมายความว่าคนทั้งสองมีความรู้สึกหรือระดับความคิดเห็นเหมือนกัน (อนันต์ ศรีโสภณ, 2525 : 305)

2) กรณีพิจารณาคะแนนของผู้ตอบเป็นรายกลุ่ม ส่วนมากนิยมใช้วิธีคำนวณคะแนนเฉลี่ย (Mean) ของกลุ่มที่ศึกษา โดยดูว่าค่าคะแนนเฉลี่ยตกอยู่ทางส่วนใดของสเกล โดยเอาคะแนนตรงกลางเป็นหลัก วิธีนี้จึงใช้ได้ดีในกรณีที่ต้องการเปรียบเทียบเจตคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างกลุ่มหรือเปรียบเทียบเจตคติที่เปลี่ยนแปลงไปของกลุ่มเดียวกันอันเนื่องมาจากการนำเอาตัวแปรบางอย่างเข้าไปใช้ในการทดลอง (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526 : 50-51)

ข้อดีของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์

วิเชียร เกตุสิงห์ (2530 : 79) และ บุญธรรม กิจปริดาภิรุทธิ์ (2531 : 88-89) ได้กล่าวถึง ข้อดีของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์ไว้ดังนี้

- 1) สร้างได้ง่าย สะดวกในการนำไปใช้ และวิเคราะห์ผล
- 2) ไม่ต้องหากกลุ่มที่จะนำมาตัดสินเพื่อกำหนดค่าประจำข้อ
- 3) ไม่ต้องคำนวณค่าประจำข้อ ซึ่งช่วยลดภาระงานลงมาก
- 4) สามารถวัดเจตคติได้แน่นอนกว่ามาตรวัดเจตคติแบบเธอร์สตัน เพราะผู้ตอบต้องตอบทุกข้อความ ในขณะที่วิธีของเธอร์สตันเลือกตอบเพียงบางข้อ ผู้ตอบจึงมีโอกาสบิดเบือนความจริงได้มากกว่าวิธีของลิเคอร์ท์
- 5) มีความเชื่อมั่นสูง ใช้เพียงไม่กี่ข้อก็มีความเชื่อถือได้สูงพอ ๆ กับเทคนิคอื่น ๆ ที่ใช้จำนวนข้อมาก
- 6) สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวัดเจตคติที่มีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งยังสามารถวัดได้ทั้งทิศทางและปริมาณความมากน้อยของเจตคติได้อีกด้วย (Anderson, 1988 : 428)
- 7) การตรวจให้คะแนนไม่ยุ่งยาก ยอมให้ผู้ตอบได้พิจารณาระดับความมากน้อยของความรู้สึกของตนเอง (Mehrens and Lehmann, 1984 : 241)

ข้อจำกัดของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์

แม้ว่ามาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์จะมีข้อได้เปรียบกว่ามาตรวัดเจตคติแบบอื่น ๆ ก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดบางประการ ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

1) แบบแผนการตอบหรือลักษณะการเลือกคำตอบที่แตกต่างกัน สามารถประมวลผลให้ได้คะแนนเหมือนกัน เช่น ผู้ตอบที่ได้คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3 อาจได้จากการที่เขาเลือกคำตอบ “เป็นกลาง” ซึ่งมีค่าน้ำหนักคะแนนเท่ากับ 3 ทุกข้อ หรืออาจได้จากการที่เขาเลือกคำตอบ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” และ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” อย่างละครึ่ง การแปรผลข้อมูลจะแตกต่างกัน นักวิชาการบางท่านจึงได้เสนอแนะว่าควรวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์โดยการจัดกระทำข้อมูลเป็นแบบมาตราอันดับมากกว่าจัดเป็นมาตราอันตรภาค (Anderson, 1988 : 428)

2) ปัญหาในการตอบ แม้ว่าบุคคลแต่ละคนจะมีแนวโน้มในการตอบแตกต่างกัน บางคนชอบตอบรุนแรง หรือบางคนชอบตอบเป็นกลาง แต่ในความเป็นจริงแล้วส่วนใหญ่ผู้ตอบนิยมเลือกคำตอบที่เป็นกลาง ซึ่งทำให้ไม่ทราบเจตคติที่แท้จริงของผู้ตอบ ที่เป็นเช่นนี้ Cronbach และ Guilford บอกว่าเกิดขึ้นเนื่องจากสาเหตุใหญ่ ๆ 6 ประการคือ (บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ, 2531 : 88-89)

- 2.1) ความรู้สึกในเรื่องการเสี่ยง โดยพยายามตอบเป็นกลางไว้เพื่อป้องกันการเสียหาย
- 2.2) ความเข้าใจความหมายของภาษาไม่ตรงกัน เช่น บุคคลหนึ่งอาจเข้าใจความหมายของ “เห็นด้วย” ไม่ตรงกับอีกบุคคลหนึ่ง
- 2.3) ขาดแรงจูงใจในการตอบ บางคนไม่ตั้งใจตอบหรือเลือกคำตอบโดยไม่ได้อ่าน
- 2.4) การยอมรับเรื่องที่ถาม ถ้าผู้ตอบเห็นด้วยกับเรื่องที่ถามจะตอบได้ถูกต้องตรงความเป็นจริงมากกว่าที่ไม่ยอมรับเรื่องที่ถาม
- 2.5) ปัญหาในเรื่องเวลาที่ใช้ตอบ ถ้ามีเวลาให้ตอบจำกัด ผู้ตอบอาจตอบไม่ถึงถ้วน
- 2.6) ผู้ตอบมักมีความรู้สึกข้อนเร้น และต้องการแสดงออกเฉพาะลักษณะที่ดีของตน จึงพยายามปิดบังส่วนเสียของบุคลิกภาพที่ตนมี ทำให้เลือกคำตอบที่ไม่แสดงลักษณะ ที่แท้จริงของตน

การพัฒนาการใช้มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์

เอ็นเดอร์สัน (Anderson, 1988 : 427-428) ได้กล่าวถึงพัฒนาการใช้มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์ว่ามี 2 ด้าน คือ

- 1) การพัฒนาคำตอบหรือตัวเลือก มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์ที่ได้สร้างไว้แต่เดิมนั้นมี 5 คำตอบ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ซึ่ง

ต่อมาได้ดัดแปลงเป็น 2, 3, 4, 5, 6 และ 7 คำตอบ การใช้คำตอบเป็นจำนวนคู่โดยตัดคำ “ไม่แน่ใจ” ออกไปนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อบังคับให้ผู้ตอบต้องเลือกคำตอบไปทิศทางใดทิศทางหนึ่งระหว่างเห็นด้วย กับไม่เห็นด้วย เพราะการกำหนดคำ “ไม่แน่ใจ” ไว้ในมาตรวัด จะทำให้ผู้ตอบหลีกเลี่ยงการเลือกคำตอบที่แท้จริง โดยหันมาเลือกคำตอบ “ไม่แน่ใจ” มากขึ้น ในด้านจำนวนคำตอบนั้นมีทั้งน้อยกว่าและมากกว่าจำนวนคำตอบของลิเคอร์ทแต่ดั้งเดิม การใช้คำตอบจำนวนน้อยก็เพื่อให้เหมาะกับผู้ตอบที่มีอายุ น้อยหรือมีระดับการศึกษาต่ำ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการลดการกระจายของคะแนนซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้ ค่าความเที่ยงลดลงด้วย ในขณะเดียวกันก็เป็นการลดการกระจายของคะแนนซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้ ความคงที่ภายในเพิ่มขึ้นด้วย แต่ก็มีข้อเสียคือ ผู้ตอบอาจไม่สามารถแยกแยะความแตกต่างเชิงจิต วิทยาของคำตอบที่อยู่ติดกันได้ เช่น ระหว่างคำตอบ “very strongly agree” กับ “very very strong agree” เป็นต้น

2) การพัฒนารูปแบบของข้อความหรือข้อกระทง โดยการใช้รูปแบบคำถามไม่สมบูรณ์ (Incomplete Statements) แทนรูปแบบคำถามสมบูรณ์ (Complete Statements) ที่นิยมใช้กัน มาแต่ดั้งเดิม นอกจากนี้ยังได้ปรับปรุงการเลือกใช้คำตอบหรือตัวเลือกให้สอดคล้องกับคำถามที่ไม่ สมบูรณ์ด้วย เช่น

เมื่อโรงเรียนหยุด เพราะน้ำท่วม ข้าพเจ้ารู้สึก

ก. มีความสุขมาก	ข. มีความสุข
ค. เสียใจ	ง. เสียใจมาก

จุดมุ่งหมายสำคัญของการพัฒนาการใช้มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท คือ ต้องการให้ นักวิจัยได้ใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับผู้ประเมิน และสิ่งที่มุ่งประเมิน ซึ่งนอกจากจะใช้ในการวัดเจตคติ แล้ว ในปัจจุบันงานวิจัยส่วนใหญ่ยังนิยมใช้มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทในลักษณะที่เป็นแบบสอบถาม ความคิดเห็นอีกด้วย โดยใช้กับผู้ตอบจำนวนมาก หรือใช้ในแบบสอบถามที่ส่งทางไปรษณีย์ เมื่อเป็น เช่นนี้โอกาสที่จะชี้แจงหรืออธิบายแก่ผู้ตอบจึงเป็นไปได้ยาก ดังนั้นแนวทางที่เป็นไปได้ในการแก้ปัญหา ความคลาดเคลื่อนของเครื่องมือประเภทนี้คือ จะต้องสร้างข้อคำถามให้ชัดเจนที่สุดและเลือกใช้ประเภท กับจำนวนคำตอบให้เหมาะสมกับเนื้อหาคำถามและคุณลักษณะของผู้ตอบ รวมทั้งควรเพิ่มเติมวิธีการ วัดความคงที่ในการตอบของผู้ตอบไว้ในแบบสอบถามด้วย เพื่อการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ผลงานวิจัยมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้น

การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัด

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถามตามขั้นตอนต่าง ๆ จนกระทั่งได้แบบสอบถามประเภทมาตรวัดแล้ว ลักษณะพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ผู้สร้างจะต้องตรวจสอบแบบสอบถามก่อนที่ จะนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างหรือประชากรที่ต้องการศึกษา ก็คือ ความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งนี้เนื่องจากการวัดทางพฤติกรรมศาสตร์และการวัดทางจิตพิสัย (Affective domain) ผู้วิจัยไม่สามารถวัดสิ่งที่ต้องการวัดได้โดยตรง และสิ่งที่ถูกวัดก็ไม่คงที่แน่นอน มักเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา เหตุการณ์และสถานการณ์อยู่เสมอ ดังนั้น การศึกษาความเชื่อมั่นของเครื่องมือจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะผู้วิจัยจะสามารถประมาณระดับความสอดคล้อง หรือความแม่นยำของเครื่องมือที่สร้างขึ้นมา

ได้มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่า ความเชื่อมั่น ไว้หลายท่าน เช่น อีเบล (Ebel, 1965 : 310) กล่าวว่า ความเชื่อมั่น หมายถึง ความคงเส้นคงวาของชุดคะแนนจากการสอบวัดในสิ่งที่ต้องการวัด

เมเรน และ เลแมน (Mehrens and Lehmann, 1978 : 88) ได้ให้ความหมายของความเชื่อมั่นไว้ว่า หมายถึง ระดับของความคงที่ระหว่างการวัดสิ่งเดียวกัน 2 ครั้ง

อุทุมพร จามรมาน (2532 : 23) กล่าวว่า ความเชื่อมั่น หมายถึง ความสอดคล้องภายในของการวัด

รัตนาศิริพานิช (2533 : 162) ได้ให้ความหมายว่า ความเชื่อมั่น หมายถึง ความคงเส้นคงวา หรือความคงที่แน่นอนในการวัดสิ่งของสิ่งเดียวกัน ในระยะเวลาต่าง ๆ กัน

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์ (2534 : 193) กล่าวว่าความเชื่อมั่นมีความหมายพ้องกับคำว่า ความพอที่จะอาศัยได้ (Dependability) ความคงที่ (Stability) ความสอดคล้อง (Consistency) ความทำนายได้ (Predictability) และความถูกต้อง (Accuracy)

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2534 : 122) กล่าวว่า ความเชื่อมั่นหรือความเชื่อถือได้ของการวัด คือ ความสามารถของการวัดที่จะให้ผลของการวัดที่เหมือนกัน หรือสอดคล้องกัน จากที่กล่าวมา พอจะสรุปความหมายของความเชื่อมั่นได้ว่า หมายถึง ความคงที่และความสอดคล้องในการวัดสิ่งที่ต้องการวัด เมื่อวัดสิ่งเดียวกันในเวลาต่างกัน

ส่วนการประมาณค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามนั้น โดยปกติถ้าเป็นแบบสอบถามที่ถามในรูปแบบที่ไม่สามารถให้คะแนนได้ เช่น ถามข้อเท็จจริง ถามข้อมูลส่วนตัว ถามพฤติกรรม ถามการปฏิบัติหรือถามความคิดเห็นบางลักษณะก็ไม่ต้องมีการตรวจสอบความเชื่อมั่น (บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธ์, 2534 : 194) แต่อาจใช้การสร้างคำถามให้สามารถตรวจสอบความ สอดคล้องภายในได้ เช่น มีบางข้อถามในเชิงบวก และบางข้อถามในเชิงลบ เพื่อตรวจสอบว่าผู้ตอบตอบ

อย่างตั้งใจหรือไม่ ข้อคำถามเหล่านี้เป็นวิธีการตรวจสอบภายใน หรือเป็นตัวบอกความสอดคล้องภายใน (อุทุมพร จามรมาน, 2532 : 22)

เนื่องจากแบบสอบถามประเภทมาตรวัด หรือมาตรฐานค่า สามารถแปลงผลการตอบเป็นคะแนนได้ จึงสามารถประมาณค่าความเชื่อมั่นได้ ส่วนจะใช้วิธีการประมาณค่าความเชื่อมั่นแบบใดก็ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของผู้วิจัยและลักษณะของเครื่องมือ (Guilford, 1954 : 414)

ลิวัน สายยศ และอังคณา สายยศ (2539, 210-223) ได้เสนอการประมาณค่าความเชื่อมั่นในแบบต่าง ๆ ดังนี้

1) การประมาณค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ของคะแนน (Stability Reliability) หรือเรียกว่าวิธีการวัดซ้ำ (Test-Retest Method) เป็นการประมาณค่าความเชื่อมั่นโดยพิจารณาจากคะแนนที่ได้จากการวัด 2 ครั้งในเครื่องมือวัดชุดเดียวกันว่าให้ผลเหมือนเดิมหรือไม่

วิธีการประมาณค่าความเชื่อมั่นแบบวัดซ้ำนี้จะคำนวณหาค่าโดยการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากการวัดทั้งสองครั้งโดยใช้สูตรการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient)

การประมาณค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีนี้ มีความคลาดเคลื่อนหรือข้อจำกัดในกรณีที่เป็น ข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (รัตนา ศิริพานิช, 2533 : 165) คือ การทิ้งช่วงห่างของระยะเวลาในการสอบทั้ง 2 ครั้ง เพราะถ้าใช้ระยะเวลาใกล้กันมาก ผู้สอบอาจจำข้อคำถามและคำตอบได้ และ ยังทำให้ผู้สอบรู้สึกเบื่อ แต่ถ้าใช้ระยะห่างกันมากผู้สอบอาจมีการเรียนรู้และมีการพัฒนาการด้านต่าง ๆ มากขึ้น ซึ่งจะทำให้คะแนนมีความคงที่น้อย และส่งผลกระทบต่อค่าความเที่ยงได้ สำหรับการทิ้งช่วงระยะเวลาในการสอบซ้ำ ยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดว่าควรเว้นระยะเท่าใดจึงจะเหมาะสม ซึ่งพอปแฮม (Popham, 1981 : 128) ให้ความเห็นว่าระยะเวลาที่พอเหมาะ คือ ประมาณ 2-3 อาทิตย์ โดยคิดว่าเป็นระยะเวลาที่ผู้เข้าสอบลืมคำถามที่ถามในครั้งแรกแล้ว และผู้เข้าสอบจะเกิดพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นกว่าเดิมไม่มากนัก

2) การประมาณค่าความเชื่อมั่นแบบใช้ข้อสอบคล้ายกัน (Equivalence - form Reliability) เป็นการประมาณค่าความเชื่อมั่นโดยใช้แบบวัดที่มีลักษณะวัดในสิ่งเดียวกันหรือคู่ขนานกัน (Parallel Forms) ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียวกัน แล้วนำคะแนนที่ได้จากการวัดทั้งสองฉบับที่คู่ขนานกันมาคำนวณหาความสัมพันธ์สหสัมพันธ์โดยใช้สูตรของเพียร์สันเช่นเดียวกับการหาความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำ การประมาณค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีนี้นอกจากทั้งสองฉบับจะต้องวัด

ในเรื่องเดียวกันแล้ว จะต้องวัดพฤติกรรมเดียวกัน มีค่าความยากเท่า ๆ กัน (Difficulty) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviations) เท่า ๆ กัน ต้องมีค่า สหสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถาม (Item Intercorrelations) ด้วย และนอกจากนี้แบบสอบคู่ขนานควรใช้รูปแบบ (Format) คำถามเหมือน ๆ กัน และมีการบริหารการสอบเหมือน ๆ กันด้วย ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากที่จะสร้างแบบวัดให้คู่ขนานกันได้

3) การประมาณค่าความเชื่อมั่นแบบวัดความสอดคล้องภายใน (Measures of Internal Consistency) การประมาณค่าความเชื่อมั่นทั้ง 2 วิธีที่กล่าวมาแล้ว เป็นการหาค่าความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้จากการสอบ 2 ครั้ง แต่การประมาณค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีที่ 3 นี้ จะเป็นการหาค่าความเชื่อมั่น โดยมีการทดสอบผู้สอบเพียงครั้งเดียว และเป็นการตรวจสอบว่าแบบวัดนั้นวัดในเรื่องเดียวกันหรือไม่ มีวิธีต่าง ๆ ที่นิยมใช้ดังนี้

3.1) วิธีแบ่งครึ่งข้อสอบ (Split-half Method) โดยนำแบบสอบที่ต้องการหาค่าความเชื่อมั่นไปทดสอบกับกลุ่มผู้สอบ และตรวจให้คะแนน แล้วนำคะแนนที่ได้มาแบ่งเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน เช่น แบ่งเป็นข้อคู่-ข้อคี่ หรือครึ่งแรก-ครึ่งหลัง จากนั้นนำคะแนนสองส่วนไปคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ซึ่งจะได้ค่าความเชื่อมั่นเพียงครึ่งฉบับเท่านั้น ดังนั้นจึงต้องปรับขยายให้เป็นความเชื่อมั่นทั้งฉบับโดยใช้สูตรของ สเปียร์แมน-บราวน์ (Spearman-Brown Formular)

ข้อดีของการประมาณค่าความเชื่อมั่นวิธีนี้ คือ สามารถหาค่าความเชื่อมั่นได้โดยการสอบเพียงครั้งเดียว แต่การประมาณค่าความเชื่อมั่นวิธีนี้จะต้องมีข้อตกลงเบื้องต้นว่าค่าความแปรปรวนของแบบวัดที่แบ่งครึ่งจะต้องเท่ากัน ถ้าค่าความแปรปรวนไม่เท่ากันก็จะทำให้ค่าความเชื่อมั่นที่ได้มีค่ามากกว่าค่าที่ได้จากการประมาณค่าวิธีอื่น ดังนั้น ในการแบ่งครึ่งจึงเป็นสิ่งสำคัญ และควรทำให้ทั้ง 2 ส่วนคู่ขนานกัน

3.2) วิธีของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson Estimates) ถ้าข้อคำถามมีลักษณะการให้คะแนนเป็นแบบ 0-1 (ถูก-ผิด) สามารถประมาณค่าความเชื่อมั่นจากวิธีนี้ได้ ซึ่งสูตรที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางคือ K-R 20 และ K-R 21

ข้อตกลงเบื้องต้นของวิธีนี้ นอกจากเรื่องการตรวจให้คะแนนต้องเป็นแบบ 0-1 คือ ได้ 1 คะแนน เมื่อตอบถูก และให้ 0 คะแนน เมื่อตอบผิดแล้ว ข้อคำถามในแบบวัดจะต้องมีลักษณะเป็นเอกพันธ์ คือ วัดคุณลักษณะเดียวกันด้วย

K-R 21 เป็นสูตรที่คำนวณง่ายกว่า K-R 20 แต่การใช้สูตร K-R 21 นั้น มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า ข้อคำถามแต่ละข้อต้องมีความยากเท่ากัน หรือกำหนดให้ค่าความยาก (P) คงที่ แต่การ

คำนวณโดยใช้สูตร K-R 21 มักจะให้ค่าความเชื่อมั่นต่ำกว่าค่าที่ได้จากสูตร K-R 20 เนื่องจากโดยทั่วไปแบบวัดแต่ละข้อจะมีระดับความยากแตกต่างกัน

3.3) วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) พัฒนาโดยครอนบัค (Cronbach) จะใช้ในกรณีที่ระบบการให้คะแนนเป็น 0-1 หรือไม่เป็น 0-1 ก็ได้ เป็นการพัฒนามาจากสูตร K-R 20 โดยทั่วไปนิยมใช้กับข้อสอบชนิดเติมคำสั้นและอัตนัย ซึ่งมีช่วงคะแนนลดหลั่น ไม่เท่ากัน หรือแบบสอบถามที่ใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ก็สามารถประมาณค่าความเชื่อมั่นได้จากวิธีนี้ (รัตนาศิริพานิช, 2533 : 182)

3.4) วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนของฮอยท์ (Hoyt ' s Analysis of Variance Procedure) เป็นวิธีประมาณค่าความเชื่อมั่นอีกวิธีที่ให้ผลเหมือนกับ K-R 20 หรือ วิธีสัมประสิทธิ์แอลฟา

4) ความสอดคล้องของผู้ตัดสิน (Judge Reliability) เป็นการประมาณค่าความเชื่อมั่นที่ดูความสอดคล้องของผู้ตัดสินที่ให้คะแนนผู้สอบกลุ่มเดียว แต่มีผู้ตัดสินให้คะแนนมากกว่า 1 คน (รัตนาศิริพานิช, 2533 : 186)

จะเห็นได้ว่าการประมาณค่าความเชื่อมั่นนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน แต่วิธีที่สามารถใช้ในการตรวจสอบความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติ ได้แก่ ความเชื่อมั่นเชิงความคงที่ หรือการสอบซ้ำ (Test-Retest method) วิธีตรวจสอบความเชื่อมั่นแบบวัดคู่ขนาน (Equivalent form or Parallel Forms) และวิธีตรวจสอบความเชื่อมั่นเชิงความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) (บุญธรรม กิจปริดาภิรุทธิ์, 2534 : 124-125)

พงษ์เทพ วรกิจโกศาทร (2524 : 23-27) กล่าวว่า สิ่งที่สามารถทำให้แบบสอบถามมีความความเชื่อมั่นสูงนั้น ได้แก่

1) การเพิ่มค่าความเชื่อมั่น ซึ่งควรปฏิบัติดังนี้

1.1) เขียนคำถามในแบบวัดให้ชัดเจน โดยในการเขียนคำถามต้องคำนึงถึงผู้ตอบว่าเป็นใคร มีความรู้ความสามารถเพียงใด และที่สำคัญคือ การทดสอบแบบวัด (Pilot Test) ในรูปการสัมภาษณ์จะเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุด กล่าวคือจะเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงตัวผู้ตอบว่าเขาอ่านคำถามแล้วเข้าใจมากน้อยเพียงใด

1.2) การเพิ่มจำนวนคำถามในแบบวัด โดยพยายามให้ครอบคลุมเนื้อหาให้มากขึ้น แต่ควรระวังว่าถ้าถามมากเกินไปก็อาจมีผลต่ออัตราการตอบกลับได้ ดังนั้นจุดสำคัญคือ ต้องมีคำถามที่มากพอควรและคลุมเนื้อหาสาระสำคัญให้หมด

1.3) คำสั่งที่ใช้ในแบบวัดควรชัดเจน เข้าใจง่าย

1.4) ควรใช้คำถามตรวจสอบความสอดคล้องภายใน อาจเป็นคำถามที่คล้าย ๆ กัน หรือคำถามที่ถามในเชิงบวก-ลบ เพื่อตรวจสอบว่าผู้ตอบตอบอย่างตั้งใจหรือไม่ คำตอบสอดคล้องกันหรือไม่ และในบางครั้งอาจใช้วิธีถามซ้ำในเชิงคำถามสรุปก็ได้ (อุทุมพร จามรมาน, 2530 : 35)

2) การลดอำนาจความแปรผันต่อการวัดซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้การวัดของแต่ละครั้งสามารถคลาดเคลื่อนไป และยังเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วย มี 4 ประการ คือ

2.1) ความแปรผันอันเกิดจากผู้ตอบ เช่น อารมณ์ การง่วงใจ ความพยายาม เป็นต้น ดังนั้นการสร้างและใช้แบบวัดต้องคำนึงถึงความแปรผันนี้ และพยายามที่จะส่งเสริมให้ผู้ตอบมีอารมณ์ดี มีแรงง่วงใจในการตอบสูงและใช้ความพยายามในการตอบแบบวัดนั้น ๆ ให้ดีที่สุด

2.2) ความแปรผันอันเกิดจากเนื้อหาของแบบวัด เช่น การถามที่ไวต่อความรู้สึกของผู้ตอบ และการถามชื่อผู้ตอบซึ่งคำถามเหล่านี้จะได้รับคำตอบที่แท้จริงยาก (อุทุมพร จามรมาน, 2530 : 28)

2.3) ความแปรผันอันเกิดจากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ขณะใช้แบบวัด เช่น ผู้ตอบได้รับแบบวัดในช่วงที่มีงานมาก อากาศร้อน มีเสียงรบกวน เป็นต้น

2.4) ความแปรผันอันเกิดจากกรรมวิธี เช่น การประเมินผลการสอนกระทำขณะที่อาจารย์ที่ถูกประเมินอยู่ในบริเวณใกล้เคียง หรือเปิดโอกาสให้อาจารย์ทราบผลการประเมิน เป็นต้น

ความแปรปรวนที่เกิดจากการตอบแบบวัดนั้น เกิดจากสาเหตุใหญ่ ๆ 6 ประการ (ธารทิพย์ ประเสริฐสม, 2522 : 12) คือ

1) ความรู้สึกในเรื่องการเลียง โดยบางคนพยายามตอบเป็นกลาง ๆ ไว้ เพื่อป้องกันการเลียงหาย

2) ความเข้าใจไม่ตรงกันในความหมายของภาษา

3) แรงง่วงใจในการตอบ (Impulsion) โดยการให้เลือกตอบ อาจทำให้บุคคลเลือกตอบไปโดยมิได้คิดอะไรเลย

4) การยอมรับ (Acquiescence) บุคคลที่มีลักษณะเห็นชอบด้วยกับบุคคลอื่นจะเลือกคำตอบประเภทที่สอดคล้องกับเรื่องที่ได้ถูกตั้งมากกว่าประเภทที่ไม่เห็นสอดคล้องกับเรื่องที่ถาม

5) ปัญหาในเรื่องเวลาที่ให้ตอบ เวลาที่กำหนดไว้อาจจะทำให้การตอบไม่ถี่ถ้วน

6) ความรู้สึกที่ซ่อนเร้น (Falsification) ซึ่งหมายถึงว่า ผู้ตอบอาจจะพยายามแสดงลักษณะที่ดีของตน และพยายามปิดบังส่วนเสียของบุคลิกภาพ ซึ่งจะทำให้ไม่ได้ลักษณะที่แท้จริงของผู้ตอบ

ดังนั้น ในการสร้างและการใช้แบบวัดแบบต่าง ๆ นอกจากจะต้องคำนึงถึงตัวแปรต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีตัวแปรอีกบางตัวที่มีอิทธิพลต่อค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัด ตัวอย่างเช่น ความแตกต่างของกลุ่มผู้ตอบ (Group Homogeneity) และการเดา (รัตนา คิริพานิช, 2533 : 193)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปี 1953 เบนดิก (Bendig, 1953 quoted in Komorita and Graham, 1965 : 987-994) ได้ทำการศึกษาในเรื่องความเชื่อมั่นของมาตรวัดโดยพิจารณาการใช้ภาษาและจำนวนตัวเลือกในมาตรวัด พบว่า จำนวนตัวเลือกที่น้อยกว่า 7 รายการใช้ได้ดีภายใต้เงื่อนไขที่แน่นอน และความแตกต่างของค่าความเชื่อมั่นของจำนวนตัวเลือกที่เป็น 3,5,7 และ 9 ตัวเลือก ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่จำนวนตัวเลือกที่มี 11 รายการ จะให้ค่าความเชื่อมั่นลดลง และพบว่า จำนวนตัวเลือกที่เป็น 3,5,7 และ 9 ตัวเลือก กับ 11 ตัวเลือก จะมีค่าความเชื่อมั่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ต่อมาในปี 1954 เบนดิก (Bendig, 1954, quoted in Komorita and Graham, 1965 : 987-994) ได้ทำการศึกษาในเรื่องค่าความเชื่อมั่นและจำนวนตัวเลือกของมาตรวัดเจตคติเพื่อยืนยันผลการศึกษาในครั้งแรกของเขาว่าเป็นจริง และพบว่า ความแตกต่างของค่าความเชื่อมั่นที่มีจำนวนตัวเลือก เป็น 3 ถึง 7 ตัวเลือก ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และค่าความเชื่อมั่นของจำนวนตัวเลือกที่เป็น 3 ถึง 7 ตัวเลือกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โกโมริตาและเกรแฮม (Komorita and Graham, 1965 : 987-995) ได้ศึกษาในเรื่องจำนวนตัวเลือกที่เหมาะสมของมาตรวัด โดยพิจารณาจากเนื้อเรื่องและค่าเฉลี่ยของมาตรวัด พบว่า การเพิ่มจำนวนตัวเลือกของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท์จะเป็นประโยชน์กับการเพิ่มค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ภายในเฉพาะสถานการณ์ที่แน่นอนเท่านั้น และพบว่า การเพิ่มจำนวนตัวเลือกจะให้ ค่าความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นเฉพาะในกรณีที่ข้อความเป็นวิวิธพันธ์ (Heterogeneous) เท่านั้น แต่สำหรับ ข้อความที่เป็นเอกพันธ์ (Homogeneous) ค่าความเชื่อมั่นจะไม่เพิ่ม

ไซมอนด์ (Symonds, 1924 : 456-461 quoted in Komorita and Graham, 1965 : 987) ได้ศึกษาในเรื่องการลดลงของค่าความเชื่อมั่นในการประมาณค่าในมาตรวัด พบว่า จำนวนตัวเลือกที่เหมาะสมที่จะทำให้มาตรวัดมีค่าความเชื่อมั่นสูงสุดคือ 7 ตัวเลือก และการเพิ่มจำนวนตัวเลือกไม่เป็นการเพิ่มค่าความเชื่อมั่น

แมทเทลล์ และจาค็อบี (Matell and Jacoby, 1971 : 657-674) ได้ศึกษาเรื่องจำนวนที่เหมาะสมของตัวเลือกสำหรับข้อความในมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทมีหรือไม่ โดยศึกษาในเรื่องความเชื่อมั่นและความตรง พบว่า ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำ (Test-Retest Reliability) ค่าความตรงตามสภาพ (Concurrent Validity) ค่าความตรงเชิงทำนาย (Predictive Validity) เป็นอิสระกับจำนวนตัวเลือกของมาตรวัดแบบลิเคอร์ท

จาโฮดา เดียทัส และคูก (Jahoda, Deutseh and Cook, 1951 quoted in Matell and Jacoby, 1971 : 657-674) ได้ศึกษาเรื่องวิธีการวิจัยความสัมพันธ์ในทางสังคม พบว่า ความเชื่อมั่นของมาตรวัดจะมีค่าเพิ่มขึ้น ก็ต่อเมื่อคำตอบในทางที่เป็นไปได้มีค่าเพิ่มขึ้น

ลิเคอร์ท (Likert, 1932 : 55 quoted in Masters, 1974 : 49) ได้ทำการศึกษาในเรื่องเทคนิคการวัดเจตคติ ซึ่งพบว่า การเพิ่มจำนวนตัวเลือกนั้นเป็นการเพิ่มค่าความเชื่อมั่นด้วย

มาสเตอร์ (Master, 1974 : 49-53) ได้ศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนตัวเลือกและความความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท พบว่า ถ้าใช้จำนวนตัวเลือกน้อย ๆ ค่าความแปรปรวนของคะแนนทั้งหมดจะมีค่าต่ำ วิธีที่จะทำให้ค่าความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นทางหนึ่งก็คือการเพิ่มจำนวนตัวเลือก แต่ถ้าเป็นลักษณะของความคิดเห็นที่ถูกแยกออกไปอย่างกว้าง ๆ ตามเนื้อเรื่องแล้ว ค่าความเชื่อมั่นจะเป็นอิสระกับจำนวนตัวเลือก

ซิมป์สัน และคณะ (Simson, et. al., 1976 : 275-281) ได้ศึกษาอิทธิพลของเครื่องมือวัดคุณลักษณะที่มีผลต่อการตอบสนองของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทที่มีต่อ ศาสนา ประชากร ภาวะมลพิษ การเมือง พฤติกรรม และความลำเอียง แต่ละหัวข้อ ใช้ข้อความทางบวกอย่างรุนแรง (strong - positive) ทางบวกอย่างอ่อน (mild-positive) ทางลบอย่างรุนแรง (strong-negative) และทางลบอย่างอ่อน (mild-negative) เป็นมาตรวัดเจตคติที่มี 5 มาตรา นำไปสอบกับนักเรียนเกรด 10 และ เกรด 11 พบว่า นักเรียนตอบเห็นด้วยในข้อความทางบวกอย่างอ่อน มากกว่าข้อความทางบวกอย่างรุนแรง และ นักเรียนตอบไม่เห็นด้วยในข้อความทางลบอย่างรุนแรงมากกว่าข้อความทางลบอย่างอ่อน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ลัม และคลอกการ์ (Lam and Klockar, 1982 : 317-322) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผลของจุดที่คาบเกี่ยวในแบบสอบถามที่เท่าเทียมกัน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม 4 แบบ ที่มีสเกล 5 สเกล แบบที่ 1 เป็นแบบสมดุลง แบบที่ 2 เป็นแบบที่มีตัวเลือกของระดับความรู้สึกทางด้านบวกมากกว่าทางด้านลบ แบบที่ 3 เป็นแบบที่มีตัวเลือกของระดับความรู้สึกทางด้านลบมากกว่าทางด้านบวก และแบบที่ 4 ใช้คำว่า “เลว” และยอดเยี่ยม อยู่ปลายสุดทั้งสองข้าง ผลพบว่าค่าเฉลี่ยของแบบที่ 3 มากกว่าแบบที่ 4 แบบที่ 1 มากกว่าแบบที่ 4 และค่าเฉลี่ยของแบบที่ 1 กับแบบที่ 4

ไม่แตกต่างกัน ส่วนคู่ที่เหลือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ ยังพบว่า แบบที่ 2 ให้ค่าเฉลี่ยต่ำสุด ส่วนแบบที่ 3 ให้ค่าเฉลี่ยสูงสุด

เฟรนช์ - ลาโซวิก และกิบสัน (French-Lazovic and Gibson, 1984 : 49-57) ศึกษาผลของคำที่บอกระดับความรู้สึกที่มีต่อการกระจายของพารามิเตอร์ (ค่าเฉลี่ย, ความโด่ง) ในมาตรวัด พบว่า ผลของคำที่ใช้มีผลต่อการกระจายของพารามิเตอร์ แต่ไม่ได้หมายความว่า คำที่ใช้จะเป็นสิ่งเดียวที่มีผลต่อการกระจายของพารามิเตอร์ อาจเกิดจากอย่างอื่นด้วย เช่น Scale point และการให้น้ำหนักคะแนนในแต่ละ Scale point

เบนสัน และฮอคเซวาร์ (Benson and Hocevar, 1985 : 231 : 240) ได้ศึกษาผลของการใช้มาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ทของข้อความที่เป็นบวกทั้งหมด ข้อความที่เป็นลบทั้งหมดและข้อความผสม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษา เครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท 3 ฉบับ ฉบับที่ 1 เป็นข้อความทางบวก (Positive) 15 ข้อ ฉบับที่ 2 เป็นข้อความทางลบ (Negative) 15 ข้อ และฉบับที่ 3 เป็นข้อความผสม (Mixture of Positive and Negative) มีข้อความทางบวก 8 ข้อ ข้อความทางลบ 7 ข้อ ซึ่งข้อความทางลบได้จากการเติมคำว่า “ไม่” ลงในข้อความทางบวก นำแบบทดสอบทั้ง 3 ฉบับไปสอบกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนเกรด 4 เกรด 5 และเกรด 6 จำนวน 522 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 174 คน แต่ละกลุ่มทำการทดสอบกับมาตรวัดเจตคติหนึ่งฉบับ ผลพบว่า แบบทดสอบที่มีข้อความทางบวกและทางลบมีคะแนนเฉลี่ย ความแปรปรวน และค่าความเที่ยงตรง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คล็อกการ์ และยามากิชิ (Klockars and Yamagishi, 1988 : 85-98) ได้ศึกษาอิทธิพลของคำที่ใช้บอกระดับความรู้สึก และตำแหน่งในแบบประเมินผล พบว่า ผลของคำที่ใช้และตำแหน่งในการให้ความหมายเบี่ยงเบนไปจากความหมายเดิม โดยใช้แบบประเมิน 3 รูปแบบ ซึ่งมีคำว่า “Fair” และ “Good” เคลื่อนที่ไปอย่างมีระบบทั้ง 3 รูปแบบ มีสเกล 6 สเกล และมีคำว่า “Very Poor” และ “Excellent” อยู่ปลายสุดทั้ง 2 ข้างของสเกล โดยที่แบบที่ 1 คำว่า Fair อยู่ในตำแหน่งที่ 2 Good อยู่ในตำแหน่งที่ 3 แบบที่ 2 คำว่า Fair อยู่ในตำแหน่งที่ 3 Good อยู่ในตำแหน่งที่ 4 และแบบที่ 3 คำว่า Fair อยู่ในตำแหน่งที่ 4 และ Good อยู่ในตำแหน่งที่ 5 นอกจากนี้ยังใช้แบบประเมินอีก 2 รูปแบบ คือ แบบที่ 4 ซึ่งเป็นแบบที่ไม่มีคำที่บอกระดับความรู้สึก เพียงแต่มีคำว่า Very Poor และ Excellent อยู่ปลายสุดของทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางมี 6 สเกล เหมือนแบบที่ 1, 2, 3 และแบบที่ 5 เป็นแบบให้เติม ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของ

ค่าเฉลี่ยของการตัดสินใจในแบบที่ 1 และแบบที่ 3 ของคำว่า Fair และ Good มีการแตกต่างกันในรูปแบบ นอกจากนี้ยังพบว่ามีความแตกต่างกันระหว่างคำที่บอกระดับความรู้สึกมากกว่าตำแหน่ง

สำหรับในประเทศไทย ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ต์ไว้ดังนี้

ธารทิพย์ ประเสริฐสม (2523 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาค่าความเชื่อมั่นและความแตกต่างของค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ต์ที่มีจำนวนตัวเลือกเป็น 2, 3, 4, 5, 6 และ 7 ตัวเลือก โดยใช้มาตรวัดเจตคติต่ออาชีพครู และมาตรวัดเจตคติต่อการสอบสัมภาษณ์เพื่อคัดเลือกนักศึกษาครูเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างประชากรได้แก่นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษาระดับชั้นสูงปีที่ 1 วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง จำนวน 312 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีของครอนบัค และวิธีแบ่งครึ่งแบบวัด ผลการศึกษาพบว่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติต่ออาชีพครูที่มีจำนวนตัวเลือกเป็น 6 และ 2 ตัวเลือก จะมีค่าสูงสุดและต่ำสุดตามลำดับ โดยค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดที่มีจำนวนตัวเลือกเป็น 2 ตัวเลือกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับมาตรวัดที่มีจำนวนตัวเลือก 3 ถึง 7 ตัวเลือก ส่วนค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดที่มีจำนวนตัวเลือกเป็น 3 ถึง 7 ตัวเลือกไม่แตกต่างกัน

วิดา หอธรรมอนันต์ (2526 : ง) ได้เปรียบเทียบความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ต์ที่มีจำนวนตัวเลือกเป็น 3, 4, 5, 6 และ 7 ตัวเลือก โดยเว้นช่วงเวลาระหว่างการสอบครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เป็น 1, 2, 3, 4 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรวัดเจตคติต่อวิชาชีพครู กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษาระดับชั้นสูงปีที่ 1 ของวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา วิทยาลัยครูธนบุรี วิทยาลัยครูสวนสุนันทา และวิทยาลัยครูจันทระเกษม จำนวน 620 คน ผลการวิจัยพบว่า ในการสอบครั้งที่ 1 ค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ภายในที่ได้จากมาตรวัดที่มีตัวเลือกคำตอบ 3 ถึง 7 ตัวเลือก ไม่แตกต่างกัน แต่ค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ภายในที่ได้จากแบบวัดที่มีจำนวนตัวเลือกคำตอบ 5, 6 และ 7 ตัวเลือก ให้ค่าสูงกว่าค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดที่มีจำนวนรายการคำตอบ 3 และ 4 ตัวเลือก ในการทดสอบครั้งที่ 2 ค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ภายในของมาตรวัดที่มีจำนวนตัวเลือก 3 ถึง 7 ตัวเลือก ไม่แตกต่างกันและค่าความเชื่อมั่นแบบความคงที่ภายในที่ได้จากแบบวัดที่มีจำนวนตัวเลือก 3 ถึง 7 ช่วง เป็นอิสระจากจำนวนตัวเลือก ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำของมาตรวัดที่มีจำนวนรายการคำตอบ 3 ถึง 7 ช่วง ไม่แตกต่างกัน แต่ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำของแบบวัดที่ใช้ช่วงเวลาในการสอบซ้ำ 2 และ 3 สัปดาห์ ให้ค่าสูงกว่าค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำของแบบวัดที่ใช้ช่วงเวลาสอบซ้ำ 1 และ 4 สัปดาห์

มัลลิกา ยุวนะเตมีย์ (2528 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติที่มีรูปแบบการตอบต่างกัน 6 รูปแบบคือ 1) เป็นตัวอักษร 2) เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด

ต่าง ๆ 3) เป็นแบบบรรยาย 4) เป็นแบบตัวเลขที่กำหนดให้ 1 หมายถึงมากที่สุด 5) เป็นแบบตัวเลขที่กำหนดให้ที่กำหนดให้ 5 หมายถึงมากที่สุด และ 6) เป็นแบบกราฟฟิก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 624 คน เครื่องมือมี 2 ฉบับคือ แบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของครู และแบบสำรวจนิสัยและเจตคติในการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อมั่นของแบบประเมินประสิทธิภาพการสอนของครูที่มีรูปแบบการตอบต่างกัน 6 แบบไม่แตกต่างกัน ส่วนแบบสำรวจนิสัยและเจตคติในการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีรูปแบบต่างกัน 6 รูปแบบ พบว่า รูปแบบกราฟฟิกให้ค่าความเชื่อมั่นสูงสุด และมีค่าความเชื่อมั่นสูงกว่าแบบอื่น ๆ ทุกรูปแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อารยา ตั้งคณินาส (2530 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบค่าความเชื่อมั่น ความตรงร่วมสมัย และความตรงเชิงจำแนกของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ท 3 ชุด ที่มีสัดส่วนจำนวนข้อความที่เป็นนิเสธ 75% 50% และ 25% ของจำนวนข้อความทั้งหมดตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตชั้นปีที่ 1 คณะครุศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ จำนวน 702 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นมาตรวัดเจตคติต่ออาชีพครู ผลพบว่า ค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดเจตคติต่ออาชีพครูแบบ ลิเคอร์ททั้ง 3 ชุด คือ ชุดที่มีอัตราส่วนจำนวนข้อความที่เป็นนิเสธทั้ง 3 แบบไม่มีความแตกต่างกัน ค่าความตรงร่วมสมัยของมาตรวัดเจตคติทั้ง 3 แบบไม่แตกต่างกัน ส่วนความตรงเชิงจำแนกของมาตรวัดทั้ง 3 แบบมีความเท่าเทียมกัน

สุรีย์ ปัญญาวิโรภาส (2531 : 61-65) ได้ศึกษาเปรียบเทียบค่าความเชื่อมั่นของ มาตรวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์แบบลิเคอร์ท ที่มีข้อความทางบวก ข้อความทางลบ และข้อความทางบวกกับทางลบผสมกัน โดยกำหนดตัวเลือก 3 ตัวเลือก 4 ตัวเลือก และ 5 ตัวเลือก ใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2530 ของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 927 คน ผลพบว่า ค่าความเชื่อมั่นหาโดยวิธีแบ่งครึ่งของข้อสอบชนิดมีข้อความทางบวก แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนข้อความทางลบ และผสม ทั้ง 3 รูปแบบ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับค่าความ เชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของมาตรวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ ที่มี 4 ตัวเลือก ในแบบทดสอบที่มีข้อความทางบวก ทางลบ และแบบผสม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมจิตร ทรัพย์อัประไมย (2531 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดเจตคติด้วยคลาสสิกอลโมเดล และรัลส์โมเดล ใช้แบบทดสอบวัดเจตคติต่อวิชาภาษาอังกฤษ ที่สร้างตามแนวลิเคอร์ทจำนวน 100 ข้อ และตามแนวออสกูต จำนวน 100 ข้อ กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,307 คน เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2530 ของ โรง

เรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตบางกะปิ ผลพบว่า แบบทดสอบที่สร้างตามแนวลิเคอร์ทและแนว
 ออสกูดจำนวนข้อที่คัดเลือกไว้ด้วย ราล์ชโมเดล มีจำนวน 47 , 59 เปอร์เซ็นต์ และคัดเลือกไว้ด้วย
 คลาสสิกอลโมเดล มีจำนวน 98 ,100 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ แบบทดสอบซึ่งสร้างขึ้นทั้ง 2 วิธี
 จำนวนข้อที่ได้รับคัดเลือกไว้ด้วยคลาสสิกอลโมเดลมากกว่าจำนวนข้อที่ได้รับคัดเลือกไว้ด้วยราล์ช
 โมเดล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สำหรับค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบที่สร้างตามแนว
 ลิเคอร์ทที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้ง 2
 แบบ ส่วนค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบที่สร้างตามแนวออสกูด ที่ได้จากการวิเคราะห์ทั้ง 2 วิธี
 แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พีญศรี ลาหุล้าเลิศ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการเปรียบเทียบค่าสถิติของมาตรวัดที่มี
 รูปแบบการตอบต่างกันในการประเมินตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้วิธีในการ
 เรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นสถานการณ์ในการศึกษา จำนวน 5 รูปแบบคือ
 1) แบบกราฟฟิกอธิบายหัวท้าย 2) แบบกราฟฟิกอธิบายทุกสเกล 3) แบบบรรยายอย่างง่าย
 4) แบบบรรยายที่สอดคล้องพฤติกรรม และ 5) แบบเปอร์เซ็นต์ของพฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่า
 ค่าสถิติของมาตรวัดสำหรับประเมินตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายทั้ง 5 รูปแบบ ไม่แตกต่าง
 กันทั้งค่ามัชฌิมเลขคณิต ค่าความแปรปรวน และการแจกแจงของข้อมูล ส่วนค่าสถิติอันเป็นตัววัด
 ความตรงเชิงสภาพ และค่าความเชื่อมั่นแบบสอบซ้ำของมาตรวัดสำหรับประเมินตนเองของนักเรียน
 มัธยมศึกษาตอนปลาย ทั้ง 5 รูปแบบ ไม่แตกต่างกัน

ศิรินาถ สิงหาแก้ว (2535 : ง) ได้เปรียบเทียบค่าสถิติของข้อมูลที่ได้จากมาตรวัดที่มีรูป
 แบบคำตอบแบบกราฟฟิกที่มีจำนวนรายการคำตอบแตกต่างกัน 5 แบบ คือ 3, 4, 5, 6 และ 7
 รายการ ในการประเมินการสำรวจนิสัยในการเรียนของกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สังกัดกรม
 สามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี จำนวน 695 คน ผลการวิจัยพบว่า มาตรวัดทั้ง 5 แบบ มีค่าเฉลี่ย
 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยค่าเฉลี่ยแบบ 7 รายการคำตอบมีค่าสูงสุด และแบบ 3 รายการ
 คำตอบมีค่าต่ำสุด ความแปรปรวนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยความแปรปรวนของแบบ 6 ช่วง
 มีค่าสูงสุด และแบบ 4 ช่วงมีค่าต่ำสุด และค่าความเที่ยงแบบวัดซ้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
 โดยแบบ 3 ช่วง มีค่าความเที่ยงสูงสุด และแบบ 6 ช่วงมีค่าความเที่ยงต่ำสุด

น่านุญ เจนสรรพกิจกุล (2535 : 89-95) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการตอบของมาตรวัด
 เจตคติของลิเคอร์ท ในด้านแบบแผนและความคงที่ในการตอบเมื่อรูปแบบการตอบแตกต่างกัน
 5 รูปแบบ โดยลักษณะของเครื่องมือจะเป็นคำถามที่มีลักษณะไวต่อความรู้สึกและไม่ไวต่อความรู้สึก
 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สังกัดกรมสามัญศึกษาจำนวน 400 คน ผลพบว่า

ด้านแบบแผนการตอบผู้ตอบมาตรวัดที่มีลักษณะคำถามเหมือนกันแต่มีรูปแบบการตอบต่างกัน มีแบบแผนการตอบต่างกัน โดยผู้ตอบเลือกคำตอบที่เป็นกลางเมื่อกำหนดไว้ตำแหน่งกลางมากกว่าเมื่อกำหนดไว้ทางขวาสุดของรายการ ส่วนด้านความคงที่ในการตอบมาตรวัดที่รูปแบบการตอบต่างกันไม่แตกต่างกัน

อุษา ช่วยมั่ง (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์แบบลิเคอร์ที่มีรูปแบบการตอบต่างกัน 4 รูปแบบคือ 1) มีตัวเลือกสมดุลทั้งสองด้าน 2) มีตัวเลือกด้านบวกมากกว่าด้านลบ 3) มีตัวเลือกด้านลบมากกว่าด้านบวก และ 4) ไม่มีตัวเลือกให้ แต่มีค่าค่า “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” กับ “เห็นด้วยอย่างยิ่ง” อยู่ปลายขั้วทั้งสองข้างของมาตรวัด กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กรมสามัญศึกษา จังหวัดพัทลุง จำนวน 1,300 คน ผลพบว่า ค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของมาตรวัดรูปแบบที่ 2 มีค่าความเชื่อมั่นสูงสุด และรูปแบบที่ 4 มีค่าความเชื่อมั่นต่ำสุด ทดสอบความแตกต่างของค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดทั้ง 4 รูปแบบ พบว่า รูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และรูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 3 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนคู่อื่น ๆ ไม่แตกต่างกัน

ชนาธิป พุ้ยแป (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการเปรียบเทียบความตรงเชิงโครงสร้างและความคงที่ในการตอบของมาตรวัดเจตคติแบบลิเคอร์ที่มีความเข้มของข้อความต่างกัน 3 แบบ คือ มาตรวัดที่มีความเข้มมาก มาตรวัดที่มีความเข้มปานกลาง และมาตรวัดที่มีความเข้มอย่างอ่อน เปรียบเทียบกับมาตรวัดเจตคติต่ออาชีพครูแบบลิเคอร์ทแบบเบกนัทที่สมหวัง พิธิยานุวัฒน์และคณะพัฒนาขึ้น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาคณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเทพสตรี จำนวน 400 คน วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน ค่าความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค ผลพบว่าค่าความเชื่อมั่นของมาตรวัดที่มีความเข้มปานกลางและมาตรวัดที่มีความเข้มอย่างอ่อนมีค่าสูงกว่ามาตรวัดเจตคติฉบับเบกนัท

มโนทัศน์เกี่ยวกับครู

ครูเป็นบุคคลผู้มียุทธศาสตร์สำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติในทุก ๆ ด้านทั้งนี้ เพราะสังคมและประเทศชาติจะมีความเจริญก้าวหน้า มั่นคง และเป็นไปในรูปแบบที่ยั่งยืนอยู่กับ คุณภาพและวิธีการที่บุคคลในสังคมได้รับจากการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญ และปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ การศึกษาของบุคคลในชาติมีคุณภาพก็คือ ครู ดังนั้น ครูจึงเป็นบุคคลผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในการสร้าง เสริมปรุงแต่งให้มีคุณภาพและคุณธรรมตามความต้องการของสังคม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ครูได้รับรางวัล ตอบแทนจากสังคมโดยการยกย่องให้เป็นปูชนียบุคคล

การจะเป็นปูชนียบุคคลของศิษย์หรือคนในสังคมนั้นมิใช่เป็นไปได้เพราะว่าครูเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการอบรมสั่งสอนคนให้เป็นบุคคลที่มีความรู้และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง มีความสุขเท่านั้น แต่ต้องอาศัยคุณธรรมประจำใจของครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้วย คุณธรรมของ ครูจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการได้รับการอบรมสั่งสอนจากบูรพาจารย์และจากการฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ เสมอ ด้วยความศรัทธาและด้วยสำนึกในหน้าที่ของครูอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาครูหรือผู้ที่ จะเป็นครูในอนาคต จึงจำเป็นต้องมีทั้งความรู้และคุณธรรมของความเป็นครูควบคู่กันตลอดไป

ภารกิจที่สำคัญที่สุดของผู้ประกอบวิชาชีพครูก็คือการสอน การสอนเป็นกระบวนการ เฉพาะตัวและมีความซับซ้อน โดยปกติการสอนเป็นกระบวนการที่ผสมผสานกัน ทั้งศาสตร์และศิลป์ กระบวนการบางอย่างต้องอาศัยองค์ประกอบทางจิตวิสัย (Subjective Factors) และบางส่วนต้อง อาศัยข้อมูลทางวัตถุวิสัย (Objective Data) การใช้องค์ประกอบทางจิตวิสัย (ศิลปะ) และข้อมูล ทางวัตถุวิสัย (ศาสตร์) นั้น จะสังเกตเห็นได้จากครูบางคนที่ยังขาดความรู้และ ประสบการณ์ ครูพวกนี้จะได้ใช้วิธีการบางอย่างที่ไม่เป็นไปตามหลักวิชาการ แต่ก็สามารถทำให้นักเรียนทุกคนในชั้นสามารถอ่านออกเขียนได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ครูได้นำศิลปะ หรือความสามารถ และบุคลิกภาพเฉพาะตัวมาใช้ในการสอน ในขณะที่เดียวกันครูที่มีความรู้ในหลักวิชาการอย่างเพียงพอ ก็ จะนำเอาหลักวิชาการมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นั่นคือ ครูได้นำ เอาหลักวิชาการหรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการสอนนั่นเอง

ครู มีความหมายลึกซึ้งและกว้างขวาง ยากที่จะสรุปให้มีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า “ครู” มาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า “คุรุ-คุรุ” หรือจากภาษาสันสกฤตว่า “คุรุ” ในความหมายที่เป็นคำนาม แปลว่า ผู้สั่งสอนศิษย์ หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ และในความหมายที่เป็น คำวิเศษณ์ในภาษาบาลี แปลว่า หนัก สูง ส่วนในภาษาสันสกฤต แปลว่า ใหญ่ หนัก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 168)

คำว่า “ครู” ตามพจนานุกรมไทยของมานิต มานิตเจริญ (2519 : 195) หมายถึง ผู้สั่งสอน ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ หรือเป็นเครื่องเตือนใจ เช่น ผิดเป็นครู

คำว่า “ครู” ตามพจนานุกรมไทยของเปลื้อง ณ นคร (2516 : 89) หมายถึง ผู้มีความหนักแน่น ผู้ควรแก่การเคารพของศิษย์ หรือ ผู้สั่งสอน

Dictionary of Education ของ กู๊ด (Good, 1973 : 586) ให้ความหมายของคำว่า “TEACHER” สรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ครู คือ บุคคลที่สั่งสอนอบรมคนอื่น ๆ
- 2) ครู คือ บุคคลที่ทางราชการจ้างไว้เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำหรืออำนวยการในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนักเรียนหรือนักศึกษาในสถานการศึกษา ไม่ว่าจะป็นของรัฐหรือเอกชน
- 3) ครู คือ บุคคลที่มีประสบการณ์หรือมีการศึกษามาก หรือดีเป็นพิเศษ หรือมีทั้งประสบการณ์และการศึกษาดีเป็นพิเศษในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งที่สามารถช่วยทำให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเจริญงอกงาม และพัฒนาก้าวหน้าได้

4) ครู คือ บุคคลที่สำเร็จหลักสูตรวิชาชีพจากสถาบันฝึกหัดครู และการฝึกอบรมนั้นได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการโดยการมอบประกาศนียบัตรทางการสอนให้แก่บุคคลนั้น

ยนต์ ชุ่มจิต (2536 : 11) ได้สรุปความหมายของครูเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) คำว่า “ครู” มาจากรากศัพท์เดิมในภาษาบาลีว่า “ครุ-ครุ” หรือจากภาษาสันสกฤตว่า “ครุ” ซึ่งเป็นรากศัพท์เดิมของคำว่า “คารวะ” แผลงไปเป็น “เคารพ”
- 2) การคารวะหรือเคารพ หมายถึง การตระหนัก ซึ่งหมายถึง การเอาใจจดจ่อในความดีอันมีอยู่ในตัวคนหรือสิ่งของ ครูเป็นผู้ตระหนักโดยใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญในสิ่งที่ ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ควรร-ไม่ควร และเป็นผู้ที่ศิษย์ควรตระหนัก
- 3) คำว่า “ครู” ในสมัยโบราณ หมายถึง เป็นผู้รู้ เป็นผู้เปิดประตูทางวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์
- 4) ความหมายโดยทั่วไปของครู หมายถึง ผู้อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นควรแก่การเคารพบูชาของศิษย์
- 5) ปัจจุบัน ครู หมายถึง ผู้ประกอบวิชาชีพอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่สอนคน และมักจะใช้กับผู้สอนในระดับที่ต่ำกว่าวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา

แนวคิดในการสร้างมาตรฐานวัดเจตคติต่อครูในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดตามแนวการจัดการเรียนการสอนวิชา “ความเป็นครู” ของยนต์ ชุ่มจิต ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังให้นักศึกษาที่เรียนครูทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจต่อครู รู้จักบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู ตลอดจนการ

ปลูกฝังค่านิยม จรรยาบรรณ และคุณธรรมของครู ซึ่งแนวคิดนี้ได้สอดคล้อง พระราชบัญญัติครู พ.ศ. 2488 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2536 ที่ได้กำหนด ระเบียบ จรรยา มารยาท และวินัยของครู ผู้วิจัยจึงนำมาสรุปเป็นกรอบในการสร้างมาตรวัดเจตคติต่อครูในด้าน หน้าที่และความรับผิดชอบ คุณลักษณะ บุคลิกภาพ ค่านิยม จรรยาบรรณครู และคุณธรรม ดังรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

หน้าที่และความรับผิดชอบของครู

หน้าที่ (Duty) หมายถึง สิ่งที่ทุกคนต้องจำยอมทำ โดยภาระจำยอมนั้น ตามปกติแล้วจะเป็นไปตามหลักศีลธรรม แต่บางครั้งก็เป็นไปตามกฎหมายหรือข้อตกลง (Good, 1973 : 498)

หน้าที่ หมายถึง งานการปฏิบัติ การบริหารหรือกิจกรรมที่ต้องกระทำตามคำสั่งให้เกิดผลด้วยความยินดี หรือการปฏิบัติงานตามตำแหน่ง งานอาชีพ หรืองานวิชาชีพ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง พฤติกรรมที่ได้กำหนดให้กระทำโดยความจำเป็นทางหลักศีลธรรม ความต้องการตามขนบธรรมเนียม หรือความพึงพอใจ โดยอาศัยความรู้สึกถึงความถูกต้องและความเหมาะสม (Gove, 1965 : 1935)

หน้าที่ หมายถึง กิจที่ควรกระทำ หรือกิจที่ต้องกระทำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 833)

ความรับผิดชอบ (Responsibility) หมายถึง หน้าที่ประจำของแต่ละบุคคลเมื่อได้รับมอบหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นการปฏิบัติงานและหน้าที่โดยเฉพาะซึ่งได้รับมอบหมายให้ดีที่สุดตามความสามารถของตน (Good, 1973 : 498)

ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณสมบัติหรือเงื่อนไขที่บุคคลจะต้องรับผิดชอบ เช่น ความรับผิดชอบทางด้านศีลธรรม กฎหมาย หรือทางด้านจิตใจ ความเชื่อถือได้ หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง เป็นบางสิ่งบางอย่างซึ่งบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะต้องรับผิดชอบ เช่น ความเป็นผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง (Gove, 1965 : 1935)

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่า หน้าที่ คือ กิจที่ต้องกระทำ หรือสิ่งที่บุคคลจำเป็นต้องกระทำ ทั้งนี้ อาจเป็นความจำเป็นตามหลักศีลธรรม กฎหมาย หรือด้วยสำนึกที่ถูกต้อง เหมาะสม ส่วนคำว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง คุณสมบัติที่เชื่อถือได้ของบุคคล ที่ทำงานซึ่งได้รับมอบหมาย หรืองานในหน้าที่ประจำให้สำเร็จโดยอาศัยสำนึกทางศีลธรรม กฎหมาย คำสั่ง หรือจากความรู้สึกในความถูกต้องเหมาะสม

ดังนั้น เมื่อก้าวถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของครูจึงหมายถึง กิจที่ผู้เป็นครูต้องกระทำให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ซึ่งการกระทำของครูอาจจะเป็นไปโดยอาศัยหลักคุณธรรม จริยธรรม กฎหมาย หรือด้วยสำนึกในความถูกต้องเหมาะสมก็ได้

หน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามรูปคำภาษาอังกฤษ

คำว่า “ครู” ตรงกับคำศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “TEACHERS” ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจหน้าที่และความรับผิดชอบของครูตามรูปคำภาษาอังกฤษ สามารถอธิบายความหมายของตัวอักษรแต่ละตัวในคำดังกล่าวดังนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 71)

T (Teaching) หรือ การสอน หมายถึง การอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความสามารถในวิชาการทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักของครูทุกคนทุกระดับชั้นที่สอน ตามระเบียบคุรุสภาว่าด้วย จรรยา มรรยาท และวินัยตามระเบียบประเพณีของครู พ.ศ. 2526 ข้อ 3 กำหนดไว้ว่า “ครูต้องตั้งใจสั่งสอนศิษย์และปฏิบัติหน้าที่ของตนให้เกิดผลดีด้วยความเอาใจใส่ อุทิศเวลาของตนให้แก่ศิษย์ จะละทิ้งหรือทอดทิ้งหน้าที่การงานมิได้” และในข้อ 6 กำหนดไว้ว่า “ครูต้องถ่ายทอดวิชาความรู้โดยไม่บิดเบือนและปิดบังอำพราง ไม่นำหรือยอมให้นำผลงานทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริตหรือเป็นภัยต่อมนุษยชาติ” จากข้อกำหนดในจรรยาบรรณครูทั้ง 2 ข้อที่นำมากล่าวนี้จะเห็นได้ว่าหน้าที่สำคัญของครู คือ การอบรมสั่งสอนศิษย์ การถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ โดยเฉพาะในจรรยาบรรณครูข้อ 3 ถือว่าการอบรมสั่งสอนศิษย์เป็นหน้าที่สำคัญมาก จะละทิ้งไม่ได้ เพราะถ้าหากครูละทิ้งหรือทอดทิ้งการสอนก็คือครูละทิ้งหน้าที่ของครู ซึ่งการกระทำเช่นนั้น ศิษย์ของครูจะไม่ได้รับการพัฒนาความคิด ความรู้ และสติปัญญา หรือหากได้รับบ้างก็ไม่ได้เจริญเติบโตเท่าที่ควร

E (Ethics) หรือ จริยธรรม หมายถึง การที่ครูมีหน้าที่และความรับผิดชอบในการ อบรมสั่งเสริมจริยธรรมให้แก่นักเรียน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู นอกจากครูอาจารย์จะต้องอบรมสั่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้มีจริยธรรมแล้ว ครูอาจารย์ทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีจริยธรรมอันดีงามเหมาะสมด้วย เพราะพฤติกรรมอันเหมาะสมที่ครูอาจารย์ได้แสดงออก จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับการปลูกฝังศรัทธาให้แก่ศิษย์เพื่อศิษย์จะได้นำเอาไปเป็นแบบอย่างสำหรับการประพฤติปฏิบัติต่อไป

A (Academic) หรือ วิชาการ หมายถึง การที่ครูต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบในทางวิชาการทั้งของตนเองและในด้านความเจริญงอกงามของศิษย์ ความจริงงานของครูอาจารย์เป็นงานที่ต้องเกี่ยวกับวิชาการอยู่ตลอดเวลา เพราะอาชีพครูต้องใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ดังนั้น ครูอาจารย์ทุกคนต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เป็นประจำ หากไม่กระทำเช่นนั้น จะทำให้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนมาจากมหาวิทยาลัยนั้นล้าสมัย ไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการใหม่ ๆ ซึ่งมีอยู่มากมายในปัจจุบัน

C (Cultural Heritage) หรือ การสืบทอดวัฒนธรรม หมายถึง ครูอาจารย์ต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับวัฒนธรรม กล่าวคือ ครูอาจารย์ต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งให้ตกทอดไปสู่รุ่นต่อ ๆ ไป วิธีการที่ครูอาจารย์จะกระทำมีอยู่ 2 แนวทางด้วยกันคือ

1) การปฏิบัติตามวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามอย่างถูกต้องอยู่เสมอ กล่าวคือ ครูอาจารย์ทุกคนควรจะต้องศึกษาหาความรู้ให้เกิดความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชาติอย่างถ่องแท้เสียก่อน แล้วประพัตตินให้ถูกต้องเหมาะสมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ต้องแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป เช่น

- การแต่งกายให้ถูกต้องเหมาะสมกับโอกาสต่าง ๆ
- การแสดงความเคารพและกิริยามารยาทแบบไทย ๆ
- การจัดงานพิธีต่าง ๆ เช่น งานอุปสมบท งานมงคลสมรส หรืออื่น ๆ

2) การอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นผู้เข้าใจในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทยอย่างถูกต้อง และในเวลาเดียวกันก็กระตุ้นเร่งเร้าส่งเสริมให้นักเรียนประพัตติปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามแบบฉบับที่บรรพบุรุษได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

H (Human Relationship) หรือ มนุษยสัมพันธ์ หมายถึง ครูอาจารย์ต้องทำตัวให้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อบุคคลทั่ว ๆ ไป เพราะการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จะช่วยให้อาจารย์สามารถปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม โรงเรียนใดถ้าหากผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูอาจารย์เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้ว โรงเรียนนั้นจะสามารถพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

การมีมนุษยสัมพันธ์ของครูนั้น สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1) มนุษยสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

ครูควรปฏิบัติหน้าที่ของครูให้สมบูรณ์ที่สุดและควรสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์ให้แน่นแฟ้น ให้ศิษย์เกิดความรู้สึกประทับใจตลอดไป วิธีการที่ครูควรกระทำต่อศิษย์ เช่น

- สอนศิษย์ให้เกิดความรู้ความสามารถในวิชาการต่าง ๆ อย่างเต็มกำลังความสามารถ
- สอนศิษย์ด้วยการทำให้บรรยากาศในการเรียนการสอนสนุกสนานและได้สาระ
- อบรมดูแลความประพฤติของศิษย์ให้อยู่ในวินัยหรือกรอบของคุณธรรม ไม่ปล่อยให้

ศิษย์ออกนอกกรอบของระเบียบวินัยหรือกระทำความชั่วด้วยประการทั้งปวง

- ดูแลทุกข์สุขของศิษย์อยู่เสมอ และพยายามหาทางช่วยเหลือ
- เป็นที่ปรึกษาหารือและช่วยแก้ปัญหาให้แก่ศิษย์

2) มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างครูกับครู

ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับครูด้วยกันมีความสำคัญต่อการสอนและการพัฒนาอาชีพครู เพราะครูอาจารย์ที่ทำการสอนอยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน เปรียบเสมือนบุคคลที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน หากสมาชิกในครอบครัวเดียวกันมีความสามัคคีต่อกัน ย่อมเต็มใจที่จะรวมพลังกันทำกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปอย่างมีคุณภาพ ทั้งงานทางด้านการสอนและการพัฒนาโรงเรียน ถ้าหากสถานศึกษาใดมีครูอาจารย์สามัคคีกลมเกลียวกันแล้ว การพัฒนาโรงเรียนและการพัฒนาอาชีพครูก็จะเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว วิธีการที่ครูอาจารย์ควรปฏิบัติต่อกันเพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพอันดี เช่น

- ร่วมมือกันอบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ
- ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทางวิชาการ เช่น แนะนำการสอน แนะนำเอกสารหรือแหล่งวิทยากรให้
- ช่วยเหลืองานส่วนตัวซึ่งกันและกันเท่าที่โอกาสจะอำนวย
- ทำหน้าที่แทนกันเมื่อคราวจำเป็น
- ให้กำลังใจในการทำงานซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะแสดงออกในรูปของวาจาหรือการกระทำ
- กระทำตนให้เป็นผู้มีความสุภาพอ่อนน้อมต่อกัน ใช้กิริยาวาจาที่สุภาพต่อกัน ไม่แสดงตนในทำนองยกตนข่มผู้อื่น

3) มนุษย์สัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้ปกครอง / ชุมชน

ผู้ปกครองนักเรียนนับว่าเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนการสอนและการพัฒนาโรงเรียน โรงเรียนใดสามารถโน้มน้าวให้ผู้ปกครองนักเรียนเข้ามาใกล้ชิดกับโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอได้ โรงเรียนนั้นจะสามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว วิธีการที่ครูสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น

- แจ้งผลการเรียนหรือความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ ๆ
- ติดต่อกับผู้ปกครองเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาของศิษย์ในกรณีที่ศิษย์มีปัญหาทางการเรียน ความประพฤติ สุขภาพ หรืออื่น ๆ
- หาโอกาสเยี่ยมผู้ปกครองนักเรียนเพื่อสร้างความคุ้นเคย เช่น เมื่อได้ข่าวการเจ็บป่วยหรือสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรม เป็นต้น
- เชิญผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งขันกีฬาประจำปี งานชุมนุมศิษย์เก่า เป็นต้น

- เมื่อได้รับเชิญให้ไปร่วมงานของผู้ปกครองนักเรียน ต้องหาโอกาสไปให้ได้ เช่น งานอุปสมบท งานมงคลสมรส เป็นต้น
- ครูควรร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการฝึกอาชีพหรือส่งเสริมความรู้ให้ผู้ปกครองและประชาชนในท้องถิ่นบ้าง จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของครูมากยิ่งขึ้น
- เมื่อชุมชนร่วมมือกันจัดงานต่าง ๆ เช่น งานประจำปีของวัดหรืองานเทศกาล ต่าง ๆ ครูควรให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอ
- ทางโรงเรียนควรแจ้งข่าวสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ปกครอง โดยให้ผู้ปกครองได้ทราบเป็นระยะ ๆ ซึ่งอาจจะส่งข่าวสารทางนักเรียนหรือการติดประกาศตามที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

E (Evaluation) หรือ การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลการเรียนการสอนนักเรียน หน้าที่และความรับผิดชอบนักเรียนในด้านนี้ถือว่ามีความสำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เพราะการประเมินผลการเรียนเป็นการวัดความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ในด้านต่าง ๆ ถ้าหากครูสอนแล้วไม่มีการวัดผล ครูก็ไม่สามารถที่จะทราบได้ว่าศิษย์ของตนมีความเจริญก้าวหน้ามากน้อยเพียงใด ดังนั้น ครูจึงควรระลึกเสมอว่า “ณ ที่ใดมีการสอน ที่นั่นจะต้องมีการสอบ”

สำหรับการประเมินผลการเรียนการสอนของนักเรียนนั้น ครูสามารถเลือกใช้วิธีการต่าง ๆ ได้หลายวิธี ทั้งนี้ อาจจะใช้หลาย ๆ วิธีในการประเมินผลครั้งหนึ่ง หรือเลือกใช้เพียงวิธีใดวิธีหนึ่งใน การประเมินผลครั้งนั้น ๆ ก็ได้

R (Research) หรือ การวิจัย หน้าที่และความรับผิดชอบของครูในด้านนี้ หมายถึง การที่ครูต้องเป็นนักแก้ปัญหา เพราะการวิจัยเป็นวิธีการแก้ปัญหาและการศึกษาหาความรู้ความจริงที่เชื่อถือได้โดยวิธีการที่เชื่อถือได้ การวิจัยของครูในที่นี้ อาจจะเป็นเพียงการค้นหาสาเหตุต่าง ๆ ที่นักเรียนมีปัญหา ไปจนถึงการวิจัยอย่างมีระบบในชั้นสูงก็ได้ สาเหตุที่ครูต้องมีหน้าที่และความรับผิดชอบในด้านนี้ด้วยก็เพราะในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ครูจะต้องพบกับปัญหาอยู่เสมอ เช่น ปัญหาเด็กไม่ทำการบ้าน เด็กหนีโรงเรียน เด็กที่ชอบรังแกเพื่อน และเด็กที่ชอบลักขโมย เป็นต้น พฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าครูอาจารย์สามารถทำการแก้ไขได้ ก็จะทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

S (Service) หรือ การบริการ หน้าที่และความรับผิดชอบของครูในด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นการให้บริการแก่ศิษย์และผู้ปกครอง แต่ในบางโอกาสก็จำเป็นต้องให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นด้วย งานบริการที่ครูอาจารย์อาจจะต้องกระทำนอกเหนือการให้บริการแก่ศิษย์มีหลายประการ เช่น การให้คำปรึกษาความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นทั้งในด้านความรู้ทางอาชีพ สุขภาพอนามัย การให้คำปรึกษาหารือ และการร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ครูอาจารย์ที่ทำการสอนในท้องถิ่นตาม

ชนบทอาจให้บริการด้านแรงงานอีกด้วย เช่น ร่วมมือกับชาวบ้านเพื่อช่วยกันพัฒนาสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

คุณลักษณะของครู

หลักคำสอนหรือหลักธรรมในพระพุทธศาสนาทุกหมวดหมู่ หากครูอาจารย์ผู้ใดนำมายึดถือปฏิบัติอย่างจริงจังย่อมนำไปสู่ความเป็นครูอาจารย์ที่ดีได้ทั้งนั้น พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต) ได้นำหลักธรรมที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม มาประยุกต์ใช้เพื่อให้ครูได้ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติตนแก่ครู ซึ่งประกอบด้วย 7 ประการ (พระราชวรมุนี, 2528 : 238) ดังนี้

1) ปิโย คือ การทำตัวให้เป็นที่รักแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป ชวนให้เข้าไปปรึกษา ใต้อามมีความเมตตากรุณา มีหน้าตา ยิ้มแย้มแจ่มใส คอยปลอบโยนให้กำลังใจ

2) ครุ คือ การเป็นบุคคลที่น่าเคารพ ประพฤติปฏิบัติสมควรแก่ฐานะ เป็นบุคคลที่มีความหนักแน่น มีจิตใจมั่นคง ก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และรู้สึกปลอดภัย

3) ภาวนีโย คือ เป็นผู้อบรมตนให้เจริญ สนใจในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เป็นคนสายตาวามองการณ์ไกล เปิดใจรับความรู้ความเข้าใจอยู่เสมอ ไม่ลำหลังใคร เป็นครูเวลาสอนเป็นนักเรียนเมื่อมีเวลาว่าง เป็นนักสากนินยม ถือศาสนาเป็นหลักใจ อย่าเป็นคนมีความเห็นผิด เชื่อกฎแห่งกรรมว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีการควบคุมกายวาจาด้วยศีล ควบคุมจิตด้วยสมาธิ ควบคุมความเห็นด้วยปัญญา จึงจะเอาตัวรอดปลอดภัย

4) วัตตา คือ เป็นผู้ที่มีความมานะในการดักเตือนสั่งสอน เป็นที่ปรึกษาที่ดี มีความเฉลียวฉลาดในการใช้คำพูด รู้ว่าเมื่อไรควรจะพูดอะไร หรือพูดอย่างไร เป็นคนเคารพระเบียบแบบแผน แต่งกายอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

5) วจนักขโม คือ เป็นผู้ที่มีความอดทนต่อสิ่งที่มากระทบ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถาม เสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว มีเจตนาดีเป็นที่ตั้ง

6) คัมภีร์ญจะ กถัง กัตตา คือ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ เป็นผู้เข้าใจหลักการสอน รู้ว่าวิชาอะไรควรสอนอย่างไรเด็กจึงจะเข้าใจ ของยากต้องทำให้ง่าย ของลึกลับต้องทำให้ตื้น มองไม่เห็นต้องทำให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง สอนแต่สิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ ง่ายไปหายาก ต่ำไปหาสูง เป็นต้น

7) โน จัญฐาเน นโยชเย คือ ไม่แนะนำ เรื่องที่เหลวไหลหรือชักจูงไปในทางที่เลื่อม ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางที่ต่ำทราม สิ่งใดเป็นความเลื่อมโทรมทางใจ ไม่ควรชักนำไปทางนั้น ครูไม่ควรประพฤติสิ่งที่ต่ำทรามให้เด็กเห็น ครูควรหลีกเลี่ยงอบายมุขทั้งปวง

การเป็นครูที่ดี ตามแนวคิดของพระพุทธเจ้าเน้นเน้นที่การพยายามฝึกปรือตนเอง การสั่งสมสิ่งดีงามต่าง ๆ ได้แก่ ทำตนให้เป็นที่รัก มีความหนักแน่น มีจิตใจมั่นคง ประพฤติดี ยินยอมเพียรในการทำหน้าที่ของตน อดทน ปรารถนาดีต่อศิษย์

คุณลักษณะของครูตามอุดมคติ

การเป็นครูในอุดมคติ หมายถึงการเป็นครูที่สมบูรณ์แบบ (Perfect) เท่าที่บุคคลที่เป็นครูจะทำได้ ตามหลักการทางทฤษฎีแล้ว ไม่มีบุคคลใดจะเป็นครูที่สมบูรณ์แบบได้ทุกสิ่งทุกอย่าง การเป็นครูที่สมบูรณ์แบบตามอุดมคติได้ หมายความว่า บุคคลผู้นั้นได้บรรลุความสมบูรณ์แบบในระดับที่ไม่จำเป็นจะต้องปรับปรุงสิ่งใดต่อไปอีกแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเจริญของงานก็จะหยุด แต่ในสภาพความเป็นจริง ความเจริญของงานทั้งในด้านส่วนตัวและทางด้านวิชาการของผู้ประกอบวิชาชีพครูเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องพัฒนาให้ทันสมัยและน่าสนใจอยู่เสมอ ดังนั้น ผู้เป็นครูจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

คุณลักษณะของครูตามอุดมคตินั้นมีมากมาย แต่ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ ความเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยนต์ ชุ่มจิต (2539 : 104-109) ได้เสนอคุณลักษณะของครูตามอุดมคติ โดยยึดแนวคิดของ เฮลซอง และวีคส์ (Hessong and Weeks, 1987 : 457-463) ว่าควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1) เป็นผู้มีความรอบรู้ การเป็นผู้มีความรอบรู้ หมายถึง การมีความรู้หรือความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี มีความเชื่อมั่นในวิชาการแต่ไม่หยิ่งผยองว่าตนมีความรู้สูง นักศึกษาครูหวังให้อาจารย์ที่ สอนตนมีความฉลาดรอบรู้ในวิชาที่สอนตนอย่างไร เด็ก ๆ ที่เป็นศิษย์ของนักศึกษาครู (ครูในอนาคต) ก็หวังที่จะให้ครูในอนาคตเป็นผู้มีความรอบรู้ในวิชาการให้มากที่สุดด้วย อย่างไรก็ตาม ไม่มีครูคนใดจะรอบรู้ไปหมดเสียทุกอย่างเมื่อนักเรียนเกิดความสงสัย แต่ครูก็ควรจะรู้วิชาการและแหล่งวิชาการให้มากที่สุด

2) เป็นผู้มีความรอบรู้ การเป็นผู้มีความรอบรู้ คือ การเป็นผู้ที่มีความสามารถในการรับรู้ซาบซึ้ง หรือสามารถแสดงความรู้สึกในสิ่งที่ทำให้ซาบซึ้งหรือสนุกสนาน การสอนให้นักเรียนเกิดความรู้สึกสนุกสนานหรือการมีอารมณ์ขันของครูจะต้องเป็นไปในทางที่ก่อให้เกิดค่านิยมที่ดี มิฉะนั้นแล้วจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี

3) เป็นผู้มีความยืดหยุ่น การเป็นผู้มีความยืดหยุ่น หมายถึง การเป็นผู้ที่มีความรู้สึกไวต่อการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ปรับเปลี่ยน ครูจำเป็นต้องมีการยืดหยุ่น เพราะบางครั้งแผนการเรียนที่ดีที่สุดอาจใช้ไม่ได้ผลกับนักเรียนก็ได้

4) เป็นผู้ที่มีวิญญานครู บุคคลที่มีวิญญานครูโดยแท้จริงแล้ว จะเป็นผู้ที่มีความรักในตัวเด็กและยินดีในภารกิจทางการสอน บุคคลที่มีวิญญานครูจะไม่มองการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้น แต่จะเกิดความปีติยินดีเมื่อได้สอน จะแสดงความรู้สึกลึกซึ้งทางสีหน้าแววตาและมีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน บุคคลประเภทนี้จะมีสัมพันธที่ดี ต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพเสมอและมีเวลาทำงานพิเศษให้โรงเรียนเป็นประจำ

5) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ การมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมากสำหรับคนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นครูอาจารย์ ครูอาจารย์ที่มีความซื่อสัตย์จริงใจ เมื่อบอกนักเรียนว่าจะทำอะไรก็จะพยายามทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ แต่ก็มีครูอาจารย์บางคนเคยพูดกับนักเรียนว่าจะทำอะไรได้แต่ก็ไม่ได้ปฏิบัติตาม การกระทำเช่นนั้นจะทำให้นักเรียนขาดความเชื่อถือว่าว่างใจ แต่โดยพื้นฐานทั่วไปแล้วนักเรียนควรจะไว้วางใจในสิ่งที่ครูพูดและกระทำ

6) เป็นผู้สามารถทำให้เข้าใจได้รวบรัดชัดเจน ความสามารถในการทำให้เข้าใจได้รวบรัดชัดเจนเป็นเรื่องของการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียน เป้าหมายสำคัญของการศึกษาประการหนึ่งก็คือเพื่อช่วยให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารได้รวบรัดชัดเจน ดังนั้น ผู้เป็นครูอาจารย์จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน รวมทั้งการแสดงออกทางภาษาท่าทางหรือกิริยาอาการ เพื่อให้เกิดการสื่อความหมายที่ชัดเจนถูกต้อง

7) เป็นคนเปิดเผย การเป็นคนเปิดเผย คือ การเป็นคนที่ได้เต็มใจจะเปิดเผยเรื่องราวที่ตนเองมีอยู่ให้ผู้อื่นรับรู้ ครูอาจารย์ที่เปิดเผยสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเองเพื่อแสดงเป็นตัวอย่างหรือเปิดเผยความรู้สึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในสถานการณ์ที่กำหนด จะช่วยทำให้นักเรียนสัมพันธ์กับสถานการณ์นั้นดีขึ้น นักเรียนจะได้รับประสบการณ์ทางด้านความรู้สึกใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องเมื่อโตขึ้น การเปิดเผยความรู้สึกของครูจะช่วยให้นักเรียนได้รู้ว่าตัวครูนั้นก็ยังมีประสบการณ์ทางด้านอารมณ์ นั้น ๆ มาเหมือนกัน ขณะที่เรากำลังเปิดเผยความรู้สึกของตนเองต่อนักเรียน เราจะรู้สึกว่าได้พัฒนาสายสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับนักเรียนของเรามากขึ้น

8) เป็นผู้มีความอดทน การเป็นผู้มีความอดทนแสดงถึงความเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายามหรือขยันขันแข็ง น้อยคนนักที่จะมีคุณสมบัติข้อนี้เพียงพอ สำหรับครูต้องการคุณสมบัติข้อนี้มากเป็นกรณีพิเศษ เพราะนักเรียนที่มาเรียนกับครูนั้นมากมายหลายประเภท มีทั้งประเภทเรียนช้า เรียนเร็ว บางคนสมองดีเป็นเลิศ บางคนมีความพิการทางสมอง บางคนเจ้าอารมณ์ เป็นต้น ครูอาจารย์อาจเกิดความขัดข้องใจเมื่อต้องรับภาระกับนักเรียนจำนวนมาก ๆ ดังนั้น ครูอาจารย์จะต้องมีความอดทนในการสอนนักเรียนในชั้น และจะต้องอดทนต่อการเรียนรู้ถึงความเจริญก้าวหน้าทีละเล็กละน้อยของนักเรียน

9) เป็นผู้กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีงาม ครูอาจารย์ควรเป็นบุคคลที่กระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นพิเศษ เพราะเด็กและเยาวชนต้องการแบบอย่างการกระทำที่ถูกต้องดีงามเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของตน ดังนั้น ครูอาจารย์ควรระลึกอยู่เสมอว่าการกระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ๆ ที่ตนเองรับผิดชอบเป็นสิ่งหนึ่งที่ดีที่สุดที่ครูอาจารย์สามารถให้ความช่วยเหลือสังคม

10) เป็นผู้ที่มีความสามารถนำความรู้ทางทฤษฎีไปปฏิบัติได้ การนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษาไปใช้ในโรงเรียนจริง ๆ ให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก ดังนั้น ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนในสถาบันต่าง ๆ จึงพยายามให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์ในการสอนให้มากที่สุด และพยายามไต่ถามข้อข้องใจจากอาจารย์ที่มีประสบการณ์ ผู้บริหาร ผู้ปกครองหรือ จากนักเรียน เป็นต้น

11) เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง วิธีที่ดีที่สุดต่อการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ตนเองก็คือ การทดสอบตัวเองและพัฒนาความเชื่อมั่นในประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการสอนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การได้รับข้อสังเกตในทางบวกจากงานที่ได้กระทำสำเร็จลงด้วยดี จะช่วยส่งเสริมความเชื่อมั่นของบุคคลได้เป็นอย่างดี

12) เป็นผู้มีความสามารถพิเศษในศิลปะและวิทยาการหลาย ๆ ด้าน ครูอาจารย์ที่ประสบความสำเร็จ ส่วนมากมิได้มีความรู้เพียงอย่างเดียว แม้ว่าผู้ประกอบวิชาชีพครูจะได้เลือกเรียนวิชาสาขาใดสาขาหนึ่งเป็นวิชาเอก เช่น การประถมศึกษา คณิตศาสตร์ หรืออื่น ๆ แต่นักศึกษาครูบางวิชาเอกก็ได้เลือกเรียนวิชาโทด้วย การเลือกเรียนวิชาโทเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้ที่จะเป็นครูในอนาคตต่อไปได้อย่างดี และเป็นการเพิ่มโอกาสในการทำงานได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ การเป็นผู้มีความสามารถพิเศษในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเขียนภาพระบายสี ดนตรี กีฬา หรืองานอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ ช่วยทำให้ครูอาจารย์มีคุณลักษณะของความเป็นครูสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

13) เป็นผู้แต่งกายเรียบร้อย สะอาด สว่างผ่าเผย และมีสุขอนามัยส่วนตัวดี เลือเสื้อผ้าอาภรณ์ที่ได้ออกแบบมาด้วยราคาแพง ๆ มิใช่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพครู สิ่งสำคัญอยู่ที่ความสะอาดเรียบร้อย และสวมใส่เสื้อผ้า ซึ่งมีความเหมาะสมกับความเป็นครู หรือเหมาะสมถูกต้องตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนด

สุขภาพอนามัยส่วนตัวของครูก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง หากครูมีร่างกายสกปรก สุขภาพไม่ดี ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในการสอน ครูที่มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะช่วยสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนได้มากขึ้น

ศรีสมร พุ่มสะอาด (2530 : 119) ได้ศึกษาถึงคุณภาพของครูประถมศึกษา จากสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลปรากฏว่าคุณลักษณะที่มีคุณภาพของครูประถมศึกษา มีองค์ประกอบดังนี้คือ

- 1) สุขภาพจิตดี มีอารมณ์มั่นคง
- 2) กิริยาวาจาดี ท่าทางสง่าผ่าเผย
- 3) มีอารมณ์ขัน
- 4) คล่องแคล่วว่องไวและกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ
- 5) ใจกว้าง มีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
- 6) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- 7) เคารพในสิทธิ ความเชื่อและการกระทำของผู้อื่น
- 8) สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้
- 9) รู้จักวิพากษ์วิจารณ์ และอดทนต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้
- 10) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

บุคลิกภาพของครู

บุคลิกภาพ (Personality) หมายถึง โครงสร้างที่เป็นกลไกภายในระบบทางจิตและกายของเอกัตบุคคล ซึ่งใช้ในการทำนายหรือตัดสินพฤติกรรม ที่ใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอก (Corsini and Marsella, 1983 อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 155)

บุคลิกภาพ หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป เป็นลักษณะรวมของบุคคล อันประกอบด้วยพฤติกรรมที่แสดงและลักษณะภายในบุคคลซึ่งทำให้บุคคลนั้นมีความแตกต่างไปจากบุคคลทั่วไป (จรรยา สุวรรณทัต และ ดวงกมล เวชบรรยงรัตน์, 2529 : 220)

บุคลิกภาพพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับครูและบุคลิกภาพที่ดีของครู

บุคลิกภาพพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับครูอาจารย์พึงยึดถือปฏิบัติและฝึกฝนตนเองให้ปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม บุคลิกภาพที่จำเป็นมีดังต่อไปนี้ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 159 -163)

1) การแต่งกาย

การแต่งกายของครูอาจารย์เป็นบุคลิกภาพพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่งประการหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งแรกที่บุคคลอื่น ๆ ตั้งแต่นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และประชาชนทั่วไปมองเห็นภาพลักษณ์ของครูอาจารย์เป็นที่ชื่นชมยินดีของผู้ที่พบเห็น ก็จะช่วยให้บุคคลต่าง ๆ เกิดเจตคติที่ดีต่อครูอาจารย์ เมื่อบุคคลมีเจตคติที่ดีต่อกัน ความนิยมยกย่องนับถือก็จะเกิดขึ้น ดังนั้นผู้ที่จะเป็นครู

และอาจารย์ทุกคนจึงควรให้ความสนใจในการแต่งกายให้มีความเหมาะสมกับกาลเทศะทั้งในเวลาสอนและนอกเวลาสอน

การแต่งกายที่เหมาะสมนั้น มีได้หมายความว่า จะต้องใช้เสื้อผ้าอาภรณ์ที่มีราคาแพง แต่ขึ้นอยู่กับ การเลือกสีสันทให้เหมาะสมกับผิวพรรณ และการใช้เสื้อผ้าที่มีรูปทรงเหมาะสมมากกว่า

2) กิริยามารยาท

กิริยามารยาทในที่นี้ หมายถึง กิริยาอาการซึ่งบุคคลต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นประจำ เช่น ความมีสัมมาคารวะเมื่อเดินผ่านผู้ใหญ่โดยการโน้มตัวให้ต่ำตามฐานะของบุคคล การเจรจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ นุ่มนวล อ่อนหวาน เมื่อทำสิ่งใดผิดพลาดและส่งผลกระทบต่อบุคคลข้างเคียงควรกล่าวคำ “ขอโทษ” หรือ “ขออภัย” เมื่อพบผู้ที่ควรเคารพนับถือซึ่งเรารู้จักคุ้นเคยควรแสดงความเคารพด้วยการไหว้ หรือวิธีอื่น ๆ ที่มีความเหมาะสมกับกาลเทศะ และเมื่อได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นควรกล่าวคำ “ขอบคุณ” เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ หากผู้ที่กำลังจะเป็นครู รวมทั้งครูอาจารย์ได้ฝึกหัดทำจนเป็นนิสัยแล้ว จะช่วยเพิ่มบุคลิกภาพให้แก่ตนเองได้อย่างดียิ่ง

3) การยืน

การยืนเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังนั้น ครูอาจารย์จะต้องพยายาม ฝึกฝนการยืนให้อยู่ในลักษณะที่สง่างามอยู่เสมอ และจะต้องสำรวจระวังลักษณะการยืนให้เหมาะสมเมื่อเข้าพบบุคคลต่าง ๆ

4) การเดิน

การเดินเป็นบุคลิกภาพที่มีความสำคัญมากกว่าบุคลิกภาพในการยืน เพราะการยืนเป็นเพียงสภาวะที่บุคคลหยุดอยู่กับที่ ผู้อื่นไม่สามารถสังเกตเห็นกิริยาอาการได้ครบถ้วน ส่วนการเดินเป็นสภาวะที่ร่างกายต้องเคลื่อนไหว ทำให้บุคคลอื่นมองเห็นลักษณะอาการของเราได้มากขึ้น บุคคลแม้จะมีหน้าที่ผิวพรรณสวยงามสักเพียงใด แต่ถ้าหากเดินไม่สวยแล้ว ความงามที่มีอยู่จะลดน้อยลงอย่างมากทีเดียว ดังนั้น ในการประกวดความงามระดับสำคัญ ๆ ก่อนที่จะมีการประกวดจริง คณะกรรมการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการฝึกบุคลิกภาพในการเดินให้แก่ผู้เข้าประกวดเสียก่อน ครูอาจารย์ก็เช่นเดียวกัน จะต้องพยายามฝึกการเดินให้สง่างาม โดยเฉพาะสตรีจะต้องระมัดระวังการเดินให้มากเป็นพิเศษ

5) การนั่ง

การนั่ง มีความสำคัญต่อสุขภาพและบุคลิกภาพ คนที่นั่งผิดสุขลักษณะ เช่น การนั่งหลังจะทำให้ปวดหลัง การนั่งให้ลำตัวตรงนอกจากจะทำให้ไม่ปวดหลังแล้ว ยังเป็นการเสริมบุคลิกให้แก่บุคคลอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการนั่งจะไม่มีผลกระทบต่อบุคลิกภาพมากเท่ากับการเดิน

แต่การนั่งในบางลักษณะไม่เหมาะสมก็ทำให้เสียบุคลิกภาพได้เหมือนกัน ดังนั้น ครูอาจารย์จึงควรระมัดระวังและฝึกฝนการนั่งให้สง่างามอยู่เสมอ

6) การพูดจา

การพูดจามีส่วนในการเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีงามและมีความสำคัญในการประกอบธุรกิจการงาน หรือการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคล คนบางคนบุคลิกภาพอย่างอื่นดีเกือบทุกอย่าง แต่เมื่อได้ฟังการพูดจาแล้วทำให้เกิดความรู้สึกในทางลบได้

การพัฒนาบุคลิกภาพทางการพูดจานี้ สิ่งสำคัญที่ควรกระทำ เช่น ฝึกหัดพูดจาให้นุ่มนวลอ่อนหวาน มีคำลงท้ายคำพูดด้วยคำว่า “ครับ” หรือ “ค่ะ” เสมอ รู้จักพูดให้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล พยายามพูดจาให้ชัดถ้อยชัดคำ ไม่พูดเร็วจนผู้ฟังฟังไม่ทันหรือพูดซ้ำเกินไปจนน่ารำคาญ ไม่พูด 2 คำ แล้วมี “เอ้อ-อ้า” สลับกันไปจนน่ารำคาญ และที่สำคัญพยายามใช้ภาษาพูดให้ถูกต้องด้วย

7) การรับประทานอาหาร

ครูอาจารย์บางคนไม่ค่อยสำรวมระวังในเรื่องการรับประทานอาหารทำให้เสียภาพลักษณ์และเสียบุคลิกภาพที่ดี เช่น การเดินรับประทานอาหารตามที่สาธารณะ และการเคี้ยวอาหารจนมีเสียงดัง เป็นต้น ดังนั้น ในการรับประทานอาหารในที่สาธารณะหรือกับคนหมู่มาก จึงต้องระวังรักษาเกียรติอาการให้สุภาพเรียบร้อยน่าดู

บุคลิกภาพของคนเราสามารถจำแนกออกเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ บุคลิกภาพภายนอกและบุคลิกภาพภายใน ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงบุคลิกภาพที่ดีของครู ก็ควรพิจารณาให้ครอบคลุมทั้ง 2 ด้านด้วย กล่าวโดยสรุป บุคลิกภาพที่ดีของครูสามารถจำแนกได้ดังนี้

บุคลิกภาพภายนอก

- 1) ร่างกายสมส่วนไม่อ้วนไม่ผอม
- 2) สุขภาพแข็งแรง
- 3) ร่างกายสะอาด
- 4) ผิวพรรณผ่องใส
- 5) หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส
- 6) ใช้สีของเสื้อผ้าได้เหมาะสมกับเพศ
วัย และ ผิวพรรณ
- 7) กริยาอาการสงบเสถียร
- 8) ยืน เดิน นั่ง เรียบร้อยเสมอ
- 9) กิริยาท่าทางสุภาพนุ่มนวล
- 10) ทำงานคล่องแคล่ว
- 11) พุดจาไพเราะอ่อนหวาน
- 12) พุดจาชัดถ้อยชัดคำ
- 13) น้ำเสียงชัดเจน
- 14) พุดจาคล่องแคล่ว

ฯลฯ

ค่านิยมในอาชีพการ

ค่านิยม (values) หมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งอื่นที่คนในสังคมหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติตามและวางแนวไว้ระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม (ก๊อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2518 : 46)

ค่านิยม หมายถึง ความโน้มเอียงหรือแนวทางที่คนจะประพฤติตนไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่ตัวเองได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับคนหรือสังคมยอมรับนับถือ และปฏิบัติตามแนวคิดนั้น ๆ อย่างสม่ำเสมออย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง (พนัส หันนาคินท์, 2523 : 20)

ค่านิยม หมายถึง สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อหรือนิยามว่าควรยึดถือหรือยึดมั่นหรือว่าเราควรกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงความมุ่งหมายของสังคมหรือตัวเราเอง (สาโรช บัวศรี, 2525 : 8)

บุคลิกภาพภายใน

- 1) ความคิดริเริ่ม
- 2) มีความรู้รอบตัวดี
- 3) ปฏิภาณไหวพริบดี
- 4) ความจำดี
- 5) อารมณ์มั่นคง
- 6) รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
- 7) รับผิดชอบต่องานสูง
- 8) กระตือรือร้น
- 9) ซื่อสัตย์จริงใจ
- 10) มีเมตตากรุณา
- 11) ตรงต่อเวลาเสมอ
- 12) กตัญญูกตเวที
- 13) ช่างสังเกต
- 14) มีความอดทน
- 15) มีความเชื่อมั่นในตนเอง

ฯลฯ

จากคำนิยามความหมายของค่านิยม สามารถสรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง แนวความคิด ความประพฤติหรือสภาพการกระทำใด ๆ ที่บุคคลหรือสังคมนิยมชมชอบและเห็นว่าเป็นสิ่งที่มี คุณค่า ควรแก่การประพฤติปฏิบัติ จึงยอมรับยึดถือมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ หรืออย่างน้อย ก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของตนเองหรือของสังคม

ลักษณะสำคัญของค่านิยม

แรธส์ ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon, 1966 อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 166-167) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของค่านิยมไว้ดังนี้

- 1) การเลือกอย่างเสรี หากมีการบังคับอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จะไม่เป็นค่านิยมที่แท้จริง
- 2) การเลือกจากหลาย ๆ ตัวเลือก เพื่อจะได้มีโอกาสเปรียบเทียบคุณสมบัติต่าง ๆ กับค่านิยมอื่น ๆ ได้
- 3) การเลือกหลังจากการพิจารณาผลของแต่ละตัวเลือก ถ้าไม่พิจารณาให้รอบคอบแล้วไม่ถือว่าเป็นค่านิยม การเลือกค่านิยมไม่ต้องใช้อารมณ์ แต่ใช้สติปัญญาใคร่ครวญอย่างรอบคอบ
- 4) การให้คุณค่ายกย่องเทิดทูน ต้องมีการรักษาอย่างจริงจัง มั่นคง ถึงแม้ว่าจะไม่สบายใจนักที่จกระทำ แต่ก็กระทำด้วยสำนึกในคุณค่าและความภาคภูมิใจ
- 5) การยืนหยัดในค่านิยมที่ได้เลือกแล้วอย่างมั่นคง
- 6) การกระทำตามค่านิยมที่ได้เลือก แสดงออกด้วยการปฏิบัติเพื่อให้คนอื่นเห็นว่าเรายอมรับในค่านิยมนั้น ทั้งนี้เพราะจะเป็นสิ่งที่นำทางในการดำเนินชีวิตของเรา หากเรายอมรับค่านิยมใด แต่ไม่ปฏิบัติตาม ก็จะเรียกเป็นค่านิยมไม่ได้
- 7) การกระทำซ้ำ ๆ ในค่านิยมที่เรายอมรับ การกระทำเพียงครั้งเดียวแล้วหายไป จะเรียกค่านิยมไม่ได้ ค่านิยมต้องคงทน และเป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของเราในช่วงเวลาอันยาวนานพอสมควร

การเกิดค่านิยม

สิ่งที่เป็นค่านิยม นอกจากจะพัฒนาตามขั้นตอนดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกหลายประการที่ทำให้เกิดค่านิยมใหม่หรือการเปลี่ยนแปลงค่านิยม องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้คือ (ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 167-168)

- 1) ความคิดและประสบการณ์
- 2) การอบรมสั่งสอน
- 3) การชักชวนจากบุคคลอื่น
- 4) การศึกษาเล่าเรียน

- 5) การปลูกฝังอุดมการณ์
- 6) การเห็นตามกัน
- 7) การใช้กฎข้อบังคับ
- 8) ความนิยมตามยุคตามสมัย
- 9) ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

ชนิดของค่านิยม

พีนิคซ์ (Phenix, 1958 : อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 169) ได้จำแนกชนิดหรือประเภทของค่านิยมออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 1) ค่านิยมทางวัตถุ (Material Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตและร่างกายของคนเราอยู่รอดต่อไป ได้แก่ ปัจจัย 4
- 2) ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรักความเข้าใจและความต้องการทางสังคมของบุคคล
- 3) ค่านิยมทางความจริง (Truth Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความจริง ซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้และนักวิทยาศาสตร์ที่พยายามค้นหากฎแห่งธรรมชาติ
- 4) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบ
- 5) ค่านิยมทางสุนทรียภาพ (Aesthetic Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความซาบซึ้งในความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ
- 6) ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธาและการบูชาในทางศาสนาด้วย

จรรยาบรรณครู

คำว่า “จรรยาบรรณ” เป็น คำสมาสระหว่าง “จรรยา” ซึ่งหมายถึง ความประพฤติหรือ กิริยาที่ควรประพฤติ และอีกคำหนึ่งคือ “บรรณ” ซึ่งหมายถึง เอกสารหรือหนังสือที่ว่าด้วยข้อควรประพฤติปฏิบัติของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2525 : 212-213) ให้ความหมายของ “จรรยา” ไว้ว่าเป็นคำนาม หมายถึง ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติในหมู่คณะ เช่น จรรยาแพทย์ นิยมใช้ในทางที่ดี ส่วนคำว่า “จรรยาบรรณ” หมายถึง ประมวลความประพฤติที่ผู้ประกอบอาชีพการงานแต่ละอย่างกำหนดขึ้น เพื่อรักษาและส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียงและฐานะของสมาชิก อาจเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้

ดังนั้น เมื่อพิจารณาเฉพาะ “จรรยาบรรณครู” จึงหมายถึง ประมวลความประพฤติหรือ กิริยาอาการที่ผู้ประกอบอาชีพครูควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อรักษาส่งเสริมเกียรติคุณชื่อเสียง และฐานะ ของความเป็นครู

ตามระเบียบคุรุสภา พ.ศ. 2539 ได้กำหนดจรรยาบรรณของครูไว้ดังนี้

- 1) ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการ ศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
- 2) ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงาม ให้ เกิดแก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 3) ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
- 4) ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์
- 5) ครูต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตาม ปกติ และไม่ใช้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
- 6) ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการ พัฒนาทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง อยู่เสมอ
- 7) ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครูและเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
- 8) ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
- 9) ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนาภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมไทย

เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู

นอกจากครูจะต้องมีจรรยาบรรณครูเป็นเกณฑ์แห่งความประพฤติและการปฏิบัติตนของครู แล้ว ครูจำเป็นต้องมีเกณฑ์ในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีคุณภาพอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ คุรุสภาในฐานะเป็น องค์กรวิชาชีพครู จึงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูขึ้น เพื่อให้ทุกคนปฏิบัติงานอย่างมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี เป็นที่ยอมรับของสังคม

เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูตามที่คุรุสภากำหนด มีทั้งหมด 11 ประการ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2538 : 1-25)

- มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ

- มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผลลัพท์ที่เกิดแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

คุณธรรมของครู

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 (2525 : 187) ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ไว้ว่า หมายถึง สภาพคุณงามความดี

คำว่า “คุณธรรม” ท่านพุทธทาสภิกขุ (2529 : 27-28) ให้ความหมายไว้ว่า

คำว่า “คุณ” หมายถึงค่าที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่า “คุณ” ทำให้จิตใจร้ายก็เรียกว่า “คุณ” ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตใจหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือความหมายของคำคำนี้

ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมาย 4 อย่างคือ

- 1) ธรรมะ คือธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยงข้อง
- 2) ธรรมะ คือกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้
- 3) ธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ
- 4) ธรรมะ คือผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นเรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่างถูกต้อง

กล่าวโดยสรุปแล้ว “คุณธรรม” หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้อง ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่นหรือทั้งตนเองและผู้อื่น ดังนั้น คุณธรรมของครู ก็คือ คุณสมบัติที่เป็นความดีความถูกต้อง เหมาะสมซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของครู และเป็นแรงผลักดันให้ครูกระทำหน้าที่ของครูอย่างถูกต้องเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมมีความสำคัญต่อบุคคล สังคม และชาติบ้านเมือง สังคมใดมีสมาชิกของสังคมที่ไร้คุณธรรมจำนวนมาก สังคมนั้นจะมีแต่ความสับสนวุ่นวายและยากแก่การพัฒนา ในสังคมของครู

ก็เช่นเดียวกัน หากผู้ประกอบการวิชาชีพครูไร้คุณธรรม นอกจากจะทำให้ตนเองและสถาบันวิชาชีพตกต่ำแล้ว ยังทำให้สังคมและชาติบ้านเมืองต้องตกต่ำไปด้วย

ประโยชน์ของครูที่มีคุณธรรม (ยนต์ ชุ่มจิต, 2536 : 219-220)

1. ด้านตัวครู

- 1.1) ทำให้ครูมีความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในงานอาชีพ
- 1.2) ได้รับความยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไป เป็นที่เคารพเชื่อฟังของศิษย์
- 1.3) มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ไร้ภัยอันตรายใด ๆ
- 1.4) ครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคง ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ฝืดเคือง

2. ด้านสถาบันวิชาชีพ

- 2.1) ทำให้มีชื่อเสียงและคณะครูเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของปวงชน
- 2.2) งานวิชาชีพมีความเจริญก้าวหน้า เพราะครูอาจารย์ทำงานเต็มกำลังความสามารถ
- 2.3) สถาบันการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ เพราะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากประชาชนเต็มที่

3. ด้านสังคม / ชุมชน

- 3.1) สมาชิกของสังคมเป็นคนดีมีคุณธรรมสูง รู้จักสิทธิและหน้าที่อย่างถูกต้อง
- 3.2) สังคมมีสันติสุข เพราะสมาชิกของสังคมมีคุณธรรม
- 3.3) สังคมได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน

4. ด้านความมั่นคงของชาติ

- 4.1) สถาบันชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มีความมั่นคง เพราะประชาชนมีความรักความเข้าใจและเห็นความสำคัญอย่างแท้จริง

- 4.2) ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติมีความมั่นคงถาวร เพราะครูอาจารย์ได้อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความเข้าใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

คุณธรรมที่จำเป็นสำหรับครูมีมากมาย หลักพุทธธรรมทุกหมวดสามารถนำมาเป็นหลักคุณธรรมสำหรับครูได้ เช่น หลักกัลยาณมิตรธรรม สัมปยุตธรรม มรรค 8 และราชธรรม 10 เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คุณธรรมของครูตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพของคุรุสภามีความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ กล่าวคือ ครูต้องมีคุณธรรมดังต่อไปนี้ คือ มีความเมตตากรุณา มีความยุติธรรม มีวินัย ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด รักและศรัทธาในอาชีพครู และมีความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต โดยสรุปแล้ว คุณธรรมทั้งปวงของครูต้องตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรมหลัก 3 ประการ คือ ปัญญา กรุณา และบริสุทธิ์